

LEPESEK

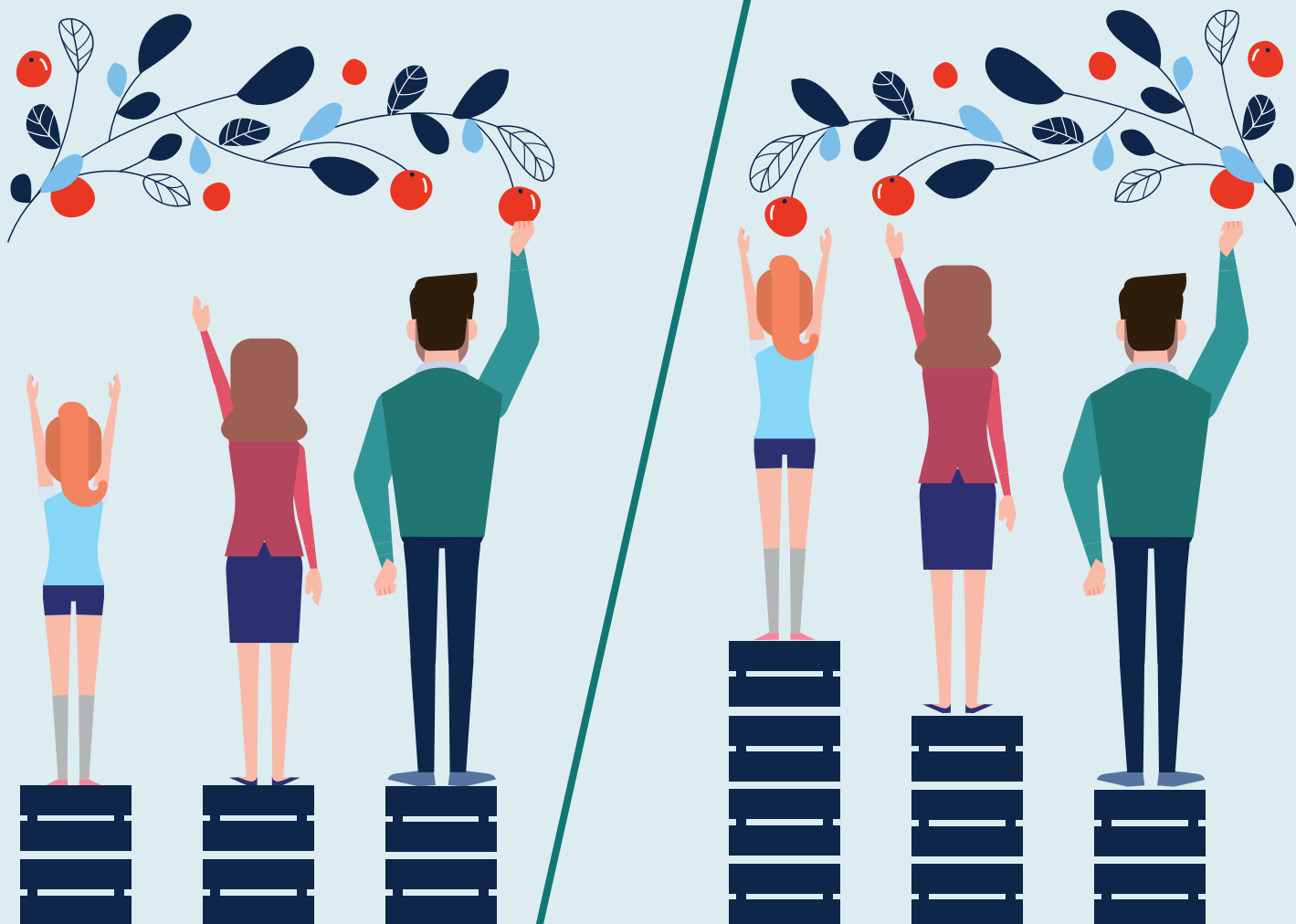
A FENNTARTHATÓSÁG FELÉ

25. évfolyam 2. szám (80)

2020. /II.

*Gazdaságfilozófiától
a projektekig, tudományos
cikkektől a szakmai hírekig*

GAZDASÁGI EGYENLŐ(TLEN)SÉG

NŐK MUNKAERŐ-
PIACI HELYZETE

KÁVÉZÓ KÜLÖNLEGES
VENDÉGLÁTÓKKAL

fenntartható gazdaság

követ

TARTALOM

TUDOMÁNYOS ÉS SZAKMAI ROVATOK

ÖKOTECHNOLÓGIA

4 Mindennapjaink (műanyag)hulladékai

HUMÁNÖKONÓMIA

- 6 Nők munkaerő-piaci helyzete a koronavírus-járvány kitörése előtt az esélyegyenlőség szempontjából
- 12 Van-e a jövedelmi egyenlőtlenségnek optimális szintje?
- 14 Népek közti egyenlőtlenség régen és ma
- 16 Egyenlőtlenség a társadalmakon belül
- 20 Az egyenlőtlenség evolúciója

BOLDOGSÁG-GAZDA[G]SÁG

10 A turisztikai teljesítmény területi egyenlőtlenségei

MÁSÉRT VÁLLALKOZÓ?

18 Kávézó különleges vendéglátókkal

VÁLLALATI ESETEK

- 22 Elérhető energetika az önkormányzati szektorban
- 23 Fűtőkorszerűsítés az FGSZ Zrt. gázátadó állomásain

ÖKOLÁBNYOM

24 Túllövés napja: 2020. augusztus 22.

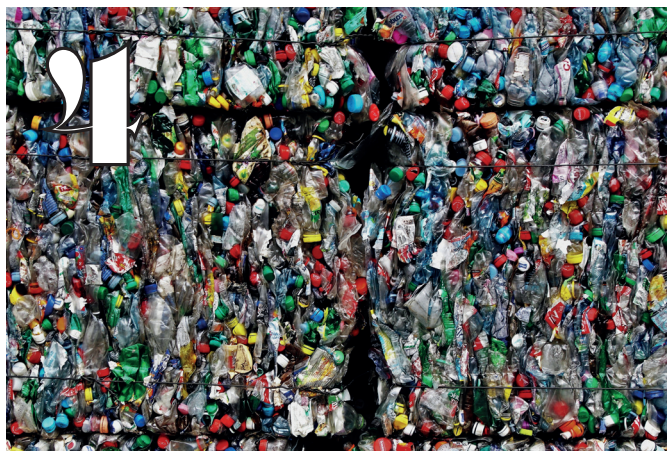
SZEMLE

26 Málovics György: Ökológiai közgazdaságtan, átalakulás, társadalmi részvétel

KÖVET HÍREK

27 Szeptemberben indul a második magyar koordinálású projekt a LIFE Éghajlat-politika alprogram keretében

JÖVEDELMI EGYENLŐTLENSÉG ÉS A 220 V

A jövedelmi egyenlőtlenség sokáig a közgazdaságtan mostohagyereke volt. A Napkirály udvarában, a spanyol grandok között, de még a puritánabb Angliában vagy Poroszországban sem jutott volna eszébe épeszű embernek megkérdőjelezni a szorgalmas polgárság eredeti tőkefelhalmozásának jogosságát. A megszolgált profit megtakarítássá vált, a magánvagyonról levált a vállalati, s mindez káprázató pompa árnyékában történt. A tartós gazdagság árnyékot kedvelő növény, a gyorsan nő, illegálisan szerzett vagy hivalkodó formáját üldözi a NAV és a rendőrség, de legfőképp irigység és megvetés tárgya.

A létrejövő vagyonok termelészközökben testesültek meg, s a kapitalizmusnak alapaxiómája, hogy a tehetséges és szorgalmas vállalkozó [mint E, az öt termelési tényező egyike, sőt talán legitokzatosabbika] tudja működtetni és fejleszteni a gazdaságot, amiért plusz jutalmat érdemel. Az egyenlőtlenség korlátozása a XVIII-XIX. század fejlett gazdaságaiban tehát nemcsak káros lett volna, de erkölcsileg értelmetlen is. A XX. század elejére egyesek szerint ez gyökeresen megváltozott, s Marx nyomdokain létrejött egy olyan eszme, mely szerint a kizsákmányolás megszüntetendő, a kapitalisták likvidálандók, a cél pedig a magántulajdon nélküli teljes egyenlőség: a kommunizmus. Hogy mennyi baj származott a megvalósításból és az erőszakból, s mennyire hibás maga az eszme, abba most ne menjünk bele. A szocializmus mindenestre látványos kudarcot vallott erkölcsileg, de gazdaságilag is.

Jó három évtized telt el az 1989-es fordulat óta, s nyugati közgazdászok most tudományos módszerekkel keresik az egyenlőség természetes határait. Elég csak Piketty, Atkinson, Milanovic műveire gondolni. A jövedelmi és ebből eredő vagyoni különbségek nem eltüntethetők vagy eltüntetendők, ám mértéktelen különbségük is embertelen, sőt gazdaságilag is káros. Olyan ez, mint az áram: az anyagban az atomok és molekulák elektromos összetartó ereje, szinte láthatatlan. Ám ha nagy teljesítményre van szükség vagy nagy távolságra kell szállítani, akár 750 kV is lehet a szabványos nagyfeszültség. A mindennapi és helyi használatban kialakult egy feszültségintervallum, amely már elég nagy erőt ad, de mégis kezelhetően kockázatos, az USA-ban ez 110 V, a világ nagy részén többnyire 220 vagy 230. A kis ingadozás nem számít, a nagy tönkreteszi a készülékeket. A rövidzárlatok vagy pusztítóbb jelenségek ellen biztonsági rendszerek védenek minket, ám még a legfejlettebb biztonsági rendszerek is meghibásodnak néha, bár egyre ritkábban [ld. atombalesetek].

Az áram a tűzhez hasonlóan egyik legnagyobb barátunk, de játszani nem szabad vele, vagyis pontosan ismernünk kell természetét, hogy kontrollálva alkalmazhassuk. Vajon ismerjük-e pontosan a gazdasági egyenlőtlenség természetét, egyensúlyát és határait? Úgy gondolom, korunk egyik legfontosabb feladata ez, lapunk tematikus száma ebben nyújt szerény segítséget.

Prof. Dr. Tóth Gergely / KÖVET Egyesület

IMPRESSZUM

Lépések a fenntarthatóság felé – Hibrid lektorált tudományos folyóirat és szakmai magazin A **Lépések a fenntarthatóság felé** c. szaklap évente négyszer jelenik meg a KÖVET és a TTMK szerkesztésében. Előfizetésben terjeszti a KÖVET Egyesület. Előfizethető a www.kovet.hu internetes oldalon, a +36-20-246-9541 telefonszámon vagy az info@kovet.hu címen. Az éves előfizetés díja 5000 Ft [önköltségi ár magánszemélyeknek], illetve 10 000 Ft [támogatói ár]. A szaklap KÖVET-tagok számára ingyenes.

A megjelent cikkek a szerkesztőség jóváhagyásával és a forrás megjelölésével szabadon közölhetők. A tudományos rovatokban megjelenő cikkeket a Magyar Tudományos Művek Tárában [MTMT] lektorált szakcikként regisztrálják.

A KÖVET Egyesület a Fenntartható Gazdaságért a környezettudatos és társadalmilag felelős szervezeti működést segítő nonprofit, független szervezet, amely az INEM, a GRI és a Global Footprint Network nemzetközi hálózatának tagja. H-1062 Budapest, Aradi u. 63. +36-20-246-9541 | info@kovet.hu | www.kovet.hu | Facebook/kovetegyesulet

A TTMK [Tisztább Termelés Magyarországi Központja] a UNIDO/UNEP által kezdeményezett tisztább termelési központok nemzetközi hálózatának tagja, amelynek célja a megelőző környezetvédelem magyarországi elterjesztése. H-1093 Budapest, Fővám tér 8. | 06-1-482-5251 | ttmk@uni-corvinus.hu <http://hcpc.uni-corvinus.hu>

Kiadó: KÖVET Egyesület a Fenntartható Gazdaságért

Alapító főszerkesztő: Prof. dr. Tóth Gergely

Felelős szerkesztő: Bíró Imola

Tudományos rovatok vezetői: dr. habil. Harangozó Gábor [Ökolábnym], dr. Hetesi Zsolt [Klímavédelem], dr. habil. Parádi-Dolgos Anett [Boldogság-gazda[gság]], dr. Pataki György [Szemle], Prof. dr. Tóth Gergely [Humánökonómia], Prof. dr. Zilahy Gyula [Technológia]

Szerkesztőbizottság elnöke: Prof. dr. Kerekes Sándor

Titkár: Baka Éva

Szerkesztőbizottság: dr. Antal Z. László, Prof. dr. Bod Péter Ákos, dr. Borzán Anita, dr. Csiszárík-Kocsir Ágnes, Prof. dr. Csutora Mária, Prof. dr. Dusek Tamás, dr. habil. Fogarassy Csaba, dr. Fülöp Sándor, Gärtner Szilvia, dr. Harangozó Gábor, dr. Hetesi Zsolt, dr. Horváth Balázs, dr. Karcagi-Kovács Andrea, Prof. dr. Kerekes Sándor, dr. Kiss Tibor, dr. Kocsis Tamás, dr. habil. Koltai László, dr. habil. Málóvics György, dr. Mellár Tamás, dr. habil. Milics Gábor, dr. habil. Papp-Váry Árpád, dr. Pataki György, dr. Solt Katalin, dr. Szabó Dániel Róbert, dr. Szigeti Tamás János, Szőnyi Lídia, dr. Takács Dávid, Prof. dr. Takácsné dr. habil. György Katalin, dr. Torma András, Prof. dr. Tóth Gergely, Prof. dr. Zilahy Gyula

Olvasószerkesztő: Márta Krisztina

Tördelő: Zacsek Dóra

Címlap, layout, 20. oldal illusztráció: Zacsek Dóra

Nyomda: Folprint – A ZÖLD nyomda

A kiadványhoz újrahasznosított ofszet papírt használtak fel, amely klórszárma-
mazékok és optikai fehérítő nélkül készült.

KARBONSEMLEGESEN NYOMTATVA

A szaklap KÖVET-tagok számára ingyenes, régebbi számai letölthetők a KÖVET honlapjáról:

www.kovet.hu/lepesek-szaklap

Megjelenik 1000 példányban

ISSN 1786-9536

A Lépések 80. lapszámának kiadása a LIFE19 CCA/HU/001320 – LIFE-CLIMCOOP projekt keretében, az Európai Unió LIFE Programjának támogatásával valósult meg.

Mindennapjaink (műanyag)hulladékai

Szerző: Bera Péter / környezetmérnök

Az elmúlt évtizedekben fokozódó erőfeszítéseket tettek a mesterséges anyagokból készült termékek hulladékainak elhelyezésére, kezelésére, illetve újrahasznosítására. Ennek ellenére az iparosodott országok műanyag-hulladékainak jelentős része Ázsiában landolt, elvileg újrahasznosításra, gyakorlatilag jelentős részben hulladéklerakókra. A negatív társadalmi visszhangra tekintettel Kína 2018-ban betiltotta a legtöbb műanyag-hulladék importját, szerepét részben más országok vették át [pl. Vietnám, Málta]. A tiltásnak a modellek szerint csak korlátozott gazdasági hatása lesz a kínai gazdaságra, viszont jelentős terhet ró a fejlett világ hulladékgazdálkodására [Huang és mtsai, 2020]. Az Európai Unió a körkörös gazdaság megvalósítására törekszik, ugyanakkor a műanyagok növekvő újrahasznosítását feltételezi, amely azonban számos problémával, szűk keresztmetszettel és kompromisszumos megoldással küszködik [Hahladakis és mtsai, 2019]. Az események fényében röviden áttekintjük a műanyagok újrahasznosításának főbb technológiai-gazdasági problémáit, és röviden kitérünk a jelenlegi magyarországi helyzet bemutatására is. Amíg a fém, az üveg és a papír hulladékát gond nélkül vissza lehet dolgozni az eredeti funkciójára, mint az eredeti termék, addig a műanyagok és a gumik nem használhatók fel az eredeti célokra. Igaz, az üveghasznosítás terén is fejleszteni kell a technológiát, mert jelenleg az üveget drágább újrahasznosítani, mint a primer, vagyis elsődleges anyagot legyártani. Ezért különböző technológiai kísér-

letek vannak folyamatban más termékek kifejlesztésére, mint pl. biológiailag lebomló műanyag palackokra vagy papírból készült italosdobozokra. A műanyagok fizikai tulajdonságai jelentősen romlanak használat közben [pl. a stabilizálatlan polietilén mezőgazdasági fóliát egy-két év után össze lehet söpörni], így – bár magas hőfokon újraömleszthetők – sohasem lesz belőlük ugyanaz az anyag, mint alkalmazásuk előtt, tehát másodlagos felhasználásuk csak műszakilag szerényebb termékek előállítását teszi lehetővé. A téma jelentőségét az a hatalmas mennyiségű műanyag-hulladék adja, amely világszerte keletkezik évente. Az Eurostat adatai szerint 2016-ban Európában átlagosan évente fejenként 31,9 kg műanyag-hulladékot termeltünk, a magyar érték 31,5 kg. Jelenleg Európában a műanyag-hulladékok 42%-át hasznosítják újra, Magyarországon ez az arány csak 32%.

Számos hulladékkezelési módszer létezik, viszont a problémára újrahasznosító eljárások nyújthatnak kiemelkedő megoldást. Ilyen megoldás például a műanyag-hulladékok fizikai hasznosítása, vagyis azok darálása, melynek során a műanyag-hulladékból értékes, a műanyagiparban hasznosítható alapanyagokat lehet előállítani. A műanyagok főként csomagolóanyag formájában kerülnek felhasználásra, így szelektív gyűjtéssel viszonylag nagy hányadát vissza lehetne forgatni alapanyagként. A szelektív gyűjtés azonban még a fejlett országokban is problémát jelent, ezért a nem szelektíven gyűjtött műanyag-hulladék kezelésére is megoldást kell találni. Európában egyre elterjedtebb a

kommunális hulladék részleges válogatása, melynek eredménye műanyag, papír, fém és fa különböző arányú keveréke, melyet úgynevezett alternatív tüzelőanyagként használnak fel a cementgyárakban és hulladékégetőkben úgynevezett RDF-ként [Resource Description Framework, amely egy másodlagos tüzelőanyag, ami a kommunális hulladékok nagyobb fűtőértékű frakciója]. Tekintettel arra, hogy a műanyagok az élet minden területén megtalálhatók, elkerülhetetlen, hogy a legkülönbözőbb iparágakban dolgozó szakemberek kapcsolatba ne kerüljenek velük. Ma már sok, élelmiszereket vagy gyógyszereket gyártó, illetve autóiipari vállalat is rendelkezik műanyag-feldolgozó gépekkel. Gyakran a töltő- vagy kiszűrő üzemekben jelenik meg a műanyag, hiszen a csomagolóanyagok nagy része ebből készül. A felmerülő problémák megoldásához, a megfelelő anyag típus vagy technológia kiválasztásához, egészségügyi, jogi, gazdasági kérdések tisztázásához egyaránt elengedhetetlen legalább némi ismeret a műanyagok jellegzetességeivel, viselkedésével kapcsolatban. Ezek az ismeretek megkönnyítik a párbeszédet a terület specialistáival és elvezetnek a problémák gyors és gazdaságos megoldásához. Tekintettel a műanyagok felhasználásának típus szerinti megoszlására, figyelmünket elsősorban a leggyakrabban előforduló, nagy mennyiségben gyártott műanyagok feldolgozásával és alkalmazásával kapcsolatos problémákra fordítjuk, és kevesebbet foglalkozunk a különleges műanyagokkal.

Újrahasznosítási szimbólumok

1 - PET (polietilén-tereftalát)

Újjonnan: üdítősüveg, mogorókrémes bödön, keksztlécák

Újrahasznosítva: hálósák töltőanyaga, szőnyegszál, kötél, párna, kefeszál, műszál

2 - HDPE (nagy sűrűségű polietilén)

Újjonnan: tejesüveg, mosószeres- és olajosflakonok

Újrahasznosítva: virágcserep, szemeteskosár, forgalomirányító bója, mosószeresflakon

3 - PVC (polivinil-klorid)

Újjonnan: samponosflakon, sütőolajos üveg, gyorséttermi evőeszközök, ablakkeret, kábelhélj, linóleum, szalagfüggöny

Újrahasznosítva: vízvezeték-csővek, csatornacsővek, kábelvédő csatornák

4 - LDPE (kis sűrűségű polietilén)

Újjonnan: szatyrok, fűszeres-zacskó, kenyereszacskó, margarinosdoboz-tető

Újrahasznosítva: szemetes-zacskó, sítteszsák

5 - PP (polipropilén)

Újjonnan: joghurtosdoboz, lekvárosüveg, flakonkupak

Újrahasznosítva: műanyag építőanyag, autóakkumulátor-doboz, rekesz, láda, kerti bútor, vödör

6 - PS (polisztirol)

Újjonnan: eldobható kávéspohár, csomagolóeszközök, húsostálca

Újrahasznosítva: épületanyagok, magnókazetta, kazettatok, virágcserep

7 - Egyéb

Általában egyéb műanyagok keveréke: ketchuposflakon, mikrózható táányérok

Fizikai újrahasznosítás

A mechanikai vagy fizikai újrahasznosítási eljárások alapja az, hogy a polimer molekulaszerkezetének megváltoztatása nélkül – nem úgy, mint a kémiai hasznosításnál – dolgozza fel a hulladékot. A hőre lágyuló műanyagok magas hőfokon történő olvasztását és formákba való öntését jelenti. A tényleges feldolgozás előtt egy előkészítő eljárást, vagyis előkezelést végeznek. Az előkészítés tartalmaz az idegen anyagoktól (pl. üveg, fém) való válogatást, esetleg polimerek szerinti válogatást, szeparálást, aprítást, darálást, valamint tisztítást és szárítást. A legtöbb technológiánál szigorú előkészítés szükséges, de létezik olyan eljárás is, ahol elég minimális előkészítés is, és közvetlenül történik az anyag fröccsöntése. Ezáltal, a fizikailag gyengébb minőség miatt kizárólag vastag falú termékek állíthatók elő, mint pl. ládák, raklapok. Az újrahasznosítás jelentős problémája, hogy a nagy logisztikai-, kezelési költség és a termék kisebb értéke miatt alacsony lesz a profitképessége. Gondot jelent továbbá, hogy egyes műanyagok egymással összeférhetetlenek, nem keverhetők össze, így csak a tökéletesen szétválogatott műanyagokkal lehet jobb és magasabb minőséget elérni. Itt is problémát jelenthetnek a színezékek és adalékok, ugyanis ezek jelentős mértékben eltérő fémtartalmat eredményeznek, esetleg a további felhasználást akadályozzák. A mechanikai újrahasznosítás a műanyag-feldolgozó vállalatoknál lehet jó alternatíva.

Fotó: © Sascha LB / Pixabay

A közszolgáltatók által begyűjtött műanyagokat a válogatóműben szín szerint szétválogatják, majd tömörítéssel bálázzák. A bálákat elszállítják a hasznosító cégekhez, ahol az anyagokat típus szerint is szétválogatják. Azután a homogén (egynemű) műanyag-hulladékból daralékot, valamint granulátomot készítenek, amelyet újrahasználhatóvá tesznek. Így a szelektíven gyűjtött hulladékból készülhetnek virágcserepek, kerti padok, gyeprácsok, rekeszek stb.

A magyarországi prominens műanyag-újrahasznosítók száma nagyságrendileg 15-20 között van, viszont a teljes piacot nehéz pontosan megbecsülni, mivel számos titkosan működő vagy engedély nélküli műhely van a piacon, akik különböző kiskapukat kijátszva releváns engedélyek nélkül üzemeltetik a hulladékhasznosítási tevékenységeiket. A nagy hasznosítók között hatalmas a verseny az I. osztályú hulladékokért, amelyek elsősorban az ipari vállalatoknál keletkező gyártási selejtekből állnak. Minél kevesebb az idegenanyag-tartalom (pl. fém, címke, szilikon, gumi, por, egyéb) és ezáltal a kezelési költség, és minél nagyobb mennyiségben keletkezik az adott anyag, annál nagyobb a verseny ezekért a hulladékokért, mert ezen anyagoknak a legjobban és leggyorsabban megtérülő a profitrátája.

A probléma ott kezdődik a műanyag-hulladékhasznosítás tekintetében, amikor a gyártás során különböző kompozitokkal keverik, illetve társítják más anyagokkal a különféle termékeket. Ezen hulladékok némelyikére nem létezik hasznosítási technológia, vagy nem gazdaságos a feldolgozása. Fontos szempont a logisztikai terhek viselése, hiszen a gazdaságossági szempontok alapján figyelembe kell venni, hogy egy adott fuvar alatt mekkora mennyiséget lehet elszállítani, és azt mennyi idő és humán erőforrás-ráfordítással lehet megoldani. Pontosan ezen anomáliák miatt a legcélszerűbb a hasznosítást a keletkezés helyén elvégezni, és bizonyos százalékban visszadolgozni az adott termékekbe vagy új termékek előállítására hasznosítani. Az ipari vállalatok nem fordítanak erre időt és energiát, mert ehhez plusz beruházást és emberi erőforrást kell alkalmazni, amikor amúgy is munkaerőpiaci válság van hazánkban. Amennyiben a gyártó cégek nem ismerik fel ennek következményét, hogy az egyre növekvő terhek miatt, már egyre kevesebb anyagot lehet újrahasznosítani, abban az esetben növelni és bővíteni kell a hasznosítók részére szánt támogatásokat, amelyeket visszaforgathatnak a hasznosítási célokra, illetve a fejlesztésekre.

Hivatkozások

1. Qiao Huang, Guangwu Chen, Yafei Wang, Shaoqing Chen, Lixiao Xu, Rui Wang: Modelling the global impact of China's ban on plastic waste imports, Resources, Conservation and Recycling, Volume 154, 2020, 104607, S
2. Hahladakis JN, Iacovidou E: An overview of the challenges and trade-offs in closing the loop of post-consumer plastic waste (PCPW): Focus on recycling. Journal of Hazardous Materials, 2019. <https://doi.org/10.1016/j.jhazmat.2019.120887>

Nők munkaerő-piaci helyzete a koronavírus-járvány kitörése előtt az esélyegyenlőség szempontjából

Szerzők: Dr. Kőműves Zsolt – Póra Gabriella – Dr. Szabó-Szentgróti Gábor / Kaposvári Egyetem

A nők piaci részvételének növelése és foglalkoztatási rátájuk javítása kiemelten fontos ahhoz, hogy 2020-ra a 20–64 év közötti népesség 75%-a foglalkoztatásban legyen, ami az Európa 2020 stratégiai program kiemelt célja. Ennek elérése három fontos gazdasági és társadalmi területre is jelentős hatást gyakorolhat. Az első a gazdasági növekedés, ha a nők aktivitási rátája felzárkózna a férfiakéhoz, Európa GDP-je 12%-kal volna magasabb a következő 15 évben [Engelhardt és szerzőtársai, 2004]. A második terület az alacsony fertilitás [Brewster-Rindfuss, 2000, Rindfuss és szerzőtársai, 2003, Castles 2003]. Tudjuk, hogy az a nő, amelyik nem érzi anyagi biztonságban magát, az későbbre halasztja a gyermekvállalást [Szalai P, 2015]. A harmadik kritikus terület az alacsony fertilitásból eredő nyugdíjbiztosítási kérdés. Mivel a nők potenciálisan hadra fogható, magasan képzett aktív korú népességet alkotnak, ezért munkaerő-piaci aktivitásuk növelése e téren is segítséget jelenthet [Szabó-M. Ágnes, 2017].

Foglalkoztatás

A két nem munkaerő-piaci részvételére vonatkozó legfontosabb adatokat az 1. táblázatban mutatjuk be.

1. táblázat: A két nem foglalkoztatási mutatói százalékban megadva

IDŐSZAK	MUNKANÉLKÜLISÉGI RÁTA	FOGLALKOZTATÁSI RÁTA	MUNKANÉLKÜLISÉGI RÁTA	FOGLALKOZTATÁSI RÁTA
	Férfiak	Férfiak	Nők	Nők
1992. 01.	10,8	64,6	8,8	52,3
1996. 01.	10,7	60,1	8,8	52,6
2000. 01.	7,0	63,3	5,6	49,7
2010. I-IV.	11,7	59,9	10,7	50,2
2012. I-IV.	11,4	61,6	10,7	51,9
2014. I-IV.	7,6	67,8	8,0	55,9
2016. I-IV.	5,2	73,0	5,1	60,2
2017. I-IV.	3,8	75,2	4,6	61,3
2018. I-IV.	3,5	76,3	4,0	62,3
2019. I-IV.	3,4	77,3	3,5	63,0

A nyolcvanas években a férfiak és a nők körében egyaránt megvalósult a teljes foglalkoztatottság, majd a rendszerváltást követő gazdasági átalakulás nyomán a nők tömegesen, a férfiaknál nagyobb arányban szorultak ki tartósan a munkaerőpiacról. A rendszerváltás utáni gazdasági átalakulás kikényszerítette a termelékenység növelését és a munkakereslet drasztikus csökkenését, amely a vállalatok stratégiai folyamatait alapvetően befolyásolta [Szigeti, 2010]. Hat év alatt a munkaképes nők foglalkoztatottsága 67,3%-ról 45,5%-ra, a férfiaké pedig 82,9%-ról 60,1%-ra apadt. Az 1996. évi mélypontra az aktív korú népesség alig több mint fele [52,6%-a] dolgozott, 42%-a inaktív volt, a munkanélküliek több mint fele egy éven túl nem talált állást, és így a tartós munkanélküliek aránya meghaladta az aktív korú népesség 3%-át [Fazekas és munkatársai, 2012]. Magyarországon a foglalkoztatottság 1997-ben stabilizálódott a rendszerváltozást követően, majd 2003-ig évente 1-3%-kal bővült, a foglalkoztatottak aránya 57% körül mozgott egészen a 2008-ban kitört globális pénzügyi válságig [Fazekas és munkatársai, 2012]. A válság először a férfiak foglalkoztatottságát vetette vissza, az ő körükben növekedett meg hirtelen a munkanélküliség, aminek oka a válságágazatok (autógyártás, építőipar) férfidominanciája

volt. A válság hatására a nők egy újabb korcsoportja – a 20–24 év közöttiek – került a munkaerő-piaci szempontból hátrányos helyzetbe [Vajda R, 2013]. Mindeközben 2013-ban a foglalkoztatottak száma történelmi csúcson volt. Ez a rekord azonban nem takart lényeges előrelépést. A növekmény ugyanis részben a közfoglalkoztatásban résztvevők nagy számának, részben pedig a részmunkaidős foglalkoztatottság terjedésének volt köszönhető. 2011 és 2016 között a női aktivitás legnagyobb mértékben a legfeljebb általános iskolát végzett 15–19 évesek körében nőtt meg, döntően a tankötelezettségi korhatár leszállításának következtében. Nőtt a 60–64 éves korosztály aktivitása is az öregségi nyugdíjkorhatár fokozatos kitolása miatt. A legjobb munkavállalási korúak között az alacsonyabb végzettségűek növelték nagyobb mértékben a munkaerő-piaci aktivitásukat a közfoglalkoztatás bővítése következtében [Varga J, 2017]. 2019 I-IV. negyedévében mindkét nem foglalkoztatottsága tovább nőtt. A férfiak körében jelentősebb javulás volt tapasztalható, ennek következtében a két nem foglalkoztatási szintjében meglévő különbségek tovább nőttek. A nők alacsonyabb foglalkoztatási rátáját elsősorban az magyarázza, hogy a gyermekgondozáshoz és családhoz köthető otthoni feladatok ellátása hagyományosan rájuk hárul, emiatt főleg ők kerülnek ki átmenetileg a foglalkoztatásból. Ezen túlmenően nagy arányban éltek a 40 év munkaviszony után igénybe vehető nyugdíjkezdésménnyel, és hagytak fel jövedelemszerző tevékenységükkel. A rátakülönbség kicsúcsosodása a 30–35 évesek, valamint a 60 év körüliek körében jelentkezik. A 20–64 éves népesség 75,2%-os foglalkoztatási rátája elérte az Európa 2020 stratégiában meghatározott 75%-os foglalkoztatási célt. A férfiak 83%-os foglalkoztatási rátája ebben a korosztályban is jelentősen meghaladta a nőkéét, akiknek 67,5%-a volt foglalkoztatott 2019 I-III. negyedévében [<https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/mpf/mpf193/index.html>].

Forrás: http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_hosszu/mpal2_01_02_02c.html

Nyitás a rugalmas foglalkoztatói formák irányába

Hazánkban a munkajogi szabályozási környezet lehetőséget teremt arra, hogy a vállalatok különböző rugalmas foglalkoztatási formákat alkalmazzanak, ugyanakkor ez sokszor önmagában nem elegendő ahhoz, hogy ténylegesen rugalmasabbá tegyék a munkakörülményeket. Egy ilyen változás bevezetése nagyfokú bizalmat, nyitott vezetői hozzáállást és megfelelő dokumentálást is igényel [Gergely B – Kocsis N, 2018]. A rugalmas foglalkoztatási formák alkalmazása Magyarországon elmarad az EU más, elsősorban északi és nyugati tagállamaitól. A munka és a családi élet összeegyeztetésének fontos szempontja lehet a részmunkaidős foglalkoztatás [1. ábra]. Ez azonban nem terjedt el egyenlő arányban a nők és a férfiak között: 2018-ban az EU-ban a 20–64 éves nők 30,8%-a, míg a férfiak 8%-a

dolgozott részmunkaidőben [ec.europa.eu, 2019]. A Központi Statisztikai Hivatal adatai alapján a teljes foglalkoztatotti létszámból mindössze 9,3%-ot tett ki a részmunkaidős munkavállalók száma [amelyből a nők 6,8%-os, a férfiak 2,5%-os részarányt képviselnek] és csak minimális növekedés látható a korábbi évekhez képest.

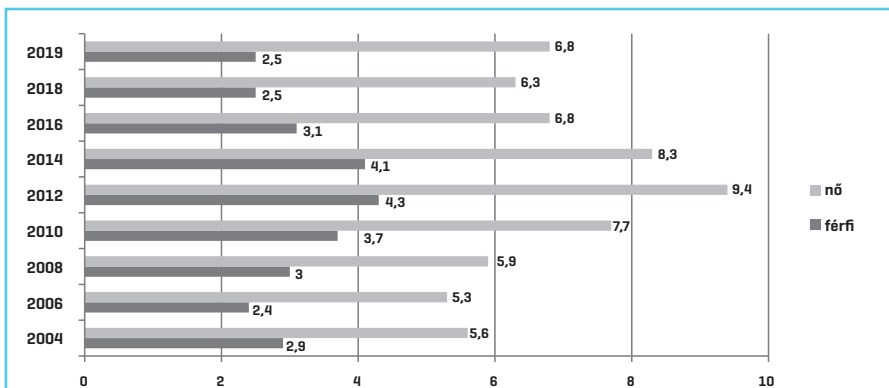
Az egyéb atipikus foglalkoztatási formák alkalmazását illetően nem áll rendelkezésre statisztikai adatbázis, így nehéz teljes képet alkotni a rugalmas formák alkalmazásáról.

Iskolázottság

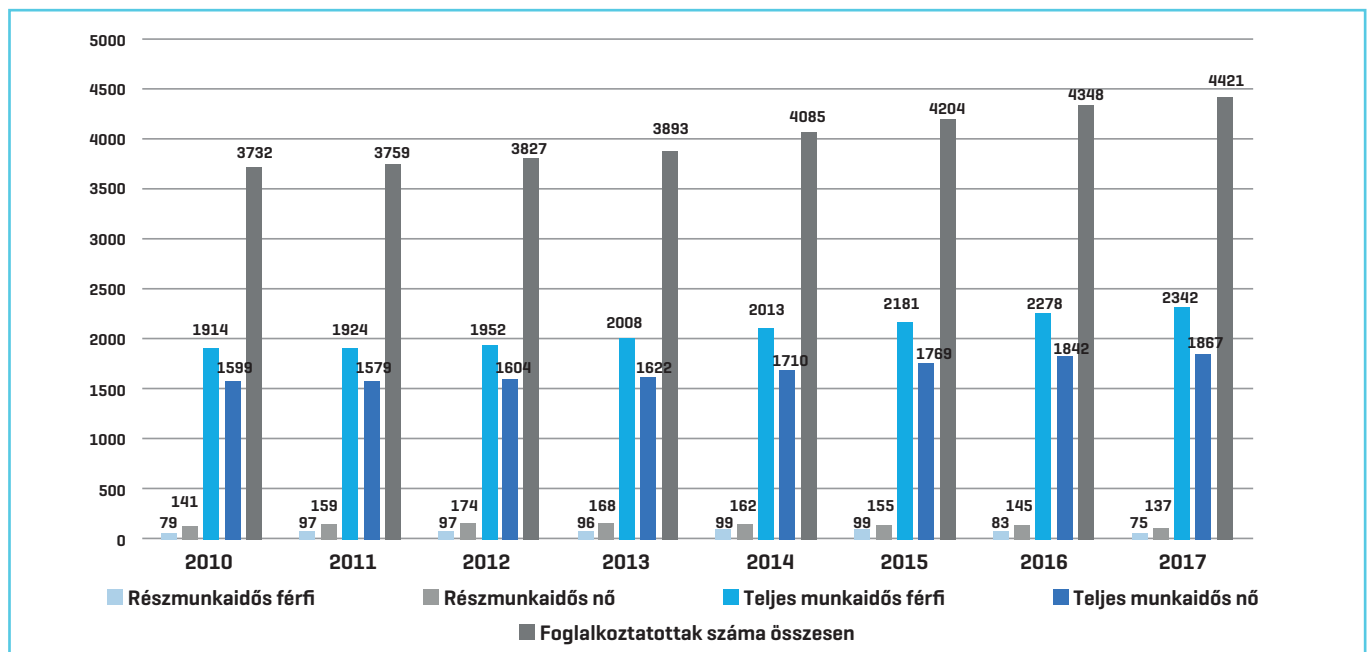
1990-ben, a gazdasági átalakulás kezdetén Magyarországon a teljes, 15 évesnél idősebb népesség körében a nők iskolázottsága alacsonyabb volt, mint a férfiaké. A munkavállalók között a teljes végzettséget figyelembe

véve nagyobb volt az alacsony [általános iskolánál alacsonyabb és általános iskolai] végzettségű nők aránya, jóval kisebb az érettségi nélküli középfokú szakmai végzettségűek aránya és valamivel kisebb a felsőfokú végzettségűek aránya. Nagyobb arányban voltak közöttük viszont olyanok, akiknek a legmagasabb végzettsége az érettségi volt. A fiatalabb korcsoportokban viszont már 1990-ben is iskolázottabbak voltak a nők, mint a férfiak. A legfeljebb alsó középfokú, vagyis általános iskolai végzettségűek arányát tekintve nem volt különbség a nemek között, de nagyobb arányban voltak diplomások a nők, mint a férfiak, mivel Magyarországon – több volt szocialista országhoz és a skandináv országokhoz hasonlóan – a felsőoktatásban a nők aránya már 1981-re elérte, majd meghaladta az 50%-os részarányt [Bavel, 2012]. Az átalakulást követően 2011-re már a teljes, 15 évnél idősebb népesség körében is előnyre tettek szert a nők a felsőfokú végzettségűek arányát tekintve, majd ez az előny tovább nőtt 2016-ig [Varga J, 2018]. 2011 és 2018 között a 16–65 éves népességben az alacsony iskolázottságúak száma mind a férfiak, mind a nők között csökkent. A nők körében igen jelentős volt a csökkenés: a 2011-es 800 ezer főről 2018-ra 602 ezer főre. A felsőfokú végzettségű nők száma nagyobb mértékben esett vissza 2017 és 2018 között [nagyjából 10 ezer fővel], mint a felsőfokú végzettségű férfiak száma, de még így is jelentős különbség maradt a felsőfokú végzettségűek számát tekintve a két nem között, a nők javára.

1. ábra: Részmunkaidős foglalkoztatás hazánkban 2004–2019 között, százalékban megadva
Forrás: https://www.ksh.hu/thm/2/indi2_3_1.html

2. ábra: Foglalkoztatottak száma rész- vagy teljes munkaidős foglalkozásuk szerint, nemenként [2010–] [ezer fő]

Fotó: © fineligharts / Pixabay

Munkavállalás gyermek mellett

A nők gazdasági aktivitásának fontos befolyásoló tényezője a gyermeknevelés. Gregor és Kováts 2018-as kutatásában a speciálisan női problémák között a válaszadók harmadik helyre sorolták a munkahelyre történő visszatérés vagy belépés nehézségeit a gyermekszülés után.

A munkaerőhiány növekedésével a munkáltatók is egyre inkább rákényszerülnek, hogy figyelembe vegyék a kisgyermeket nevelő nők sajátos igényeit. A 6 éven aluli gyermeket nevelő nők foglalkoztatási rátája azonban továbbra is jelentősen elmarad a gyermeket nem, vagy csak iskoláskorú gyermeket nevelő-kétől. Ez az elmaradás a gyermekgondozási ellátás igénybevételére jogosultak esetében kiugró. Bár a fent említett intézkedések hatására 2010-hez képest érdemben nőtt a 3 évesnél fiatalabb gyermeket nevelő 25–49 év közötti anyák munkaerő-piaci jelenléte [2. táblázat], így is csak 17,9%-uk minősült foglalkoztatottnak 2019-ben.

2. táblázat:

A 25–49 éves nők foglalkoztatási rátája százalékban megadva a gyermekek életkorának függvényében

Gyermek életkora /év	2010	2016	2017	2018	2019
3 év alatti gyermek	12,4	14,2	15,2	15,4	17,9
3-5 éves	58,5	71,9	73,7	75,3	75,1
6-16 éves	74,5	83,5	85,1	84,9	86,8
17-24	80,4	88,3	88,6	89,3	90,0
Nem él gyermek a háztartásban	77,4	86,3	87,3	87,7	87,8

Forrás: https://www.ksh.hu/thm/2/indi2_3_3.html

A nők foglalkoztatási rátája a gyermekek növekvő számával csökken [3. táblázat], bár az egy- és kétgyermekesek közötti különbség nem jelentős. A 3 és több gyermeket nevelők foglalkoztatási rátája 2019-ben még több mint 20 százalékponttal alacsonyabb volt, mint a kétgyermekesé, 2010-hez képest azonban az ő foglalkoztatási rátájuk emelkedett a legjobban. Ebben vélhetően annak is szerepe volt, hogy a nagycsaládosoknak járó kiemelt összegű adókedvezményt gyakran csak két szülő együttesen tudja teljes mértékben igénybe venni.

A munka törvénykönyve [Mt.] tartalmaz néhány olyan előírást, amellyel segíti a gyermeknevelés után visszatérő munkavállalók integrációját, illetve kiegyenlíti a távollétük alatt keletkezett egyes hátrányokat. Példaként említhetjük: felmondási védelem, részmunkaidő biztosítása, a munkakörülmények adaptációja a csecsemő mellől visszatérő nők esetén stb.

3. táblázat:

A 25–49 éves nők foglalkoztatási rátája százalékban megadva a gyermekek számának függvényében

A háztartásban élő gyermekek száma/év	2010	2016	2017	2018	2019
1	65,4	73,6	73,3	72,3	73,4
2	64,8	69,6	73	72,6	73
3 vagy több	37,1	48,8	48,9	52,4	51,7
Nem él gyermek a háztartásban	77,4	86,3	87,3	87,8	87,8

Forrás: https://www.ksh.hu/thm/2/indi2_3_3.html

Bérek

A hazánkban 1982-ben kihirdetett Egyezmény a nőekkel szemben alkalmazott hátrányos megkülönböztetés minden formájának kiküszöböléséről című ENSZ dokumentum 11. cikkelye sorolja fel a foglalkoztatás területén biztosítandó egyenlőségi jogokat. Ezek között szerepel, hogy kiválasztáskor ugyanazokat az ismérveket kell figyelembe venni az egyes jelentkezőknél, illetve, hogy biztosítani kell az egyenlő munkáért egyenlő bért elvének érvényesülését. Az Európai Unió minden tagállamában az egyik legégetőbb munkaerő-piaci kérdés a nemek közti bérszakadék leküzdése. Az egyenlő bérezés nemcsak igazságosság kérdése, de egyúttal a gazdaságot is fellendítheti, a magasabb vásárlóerő révén. A becslések szerint a nemek közötti bérszakadék 1%-os csökkentése a bruttó hazai termék 0,1%-os növekedését eredményezné [Európai Parlament].

A KSH Munkaerő-felvételének és az ÁFSZ Bértarifa-felvételének adatai alapján a nők foglalkoztatottsága az 1990-es évek eleje óta lényegesen növekedett, de a lemaradás a férfiak foglalkoztatottságához képest közel ugyanakkora maradt. Az 1995-ös 50% körüli inaktivitási arány 2017-re 40% alá süllyedt, de a férfiakhoz képest hozzávetőlegesen ugyanakkora – 10 százalékpont körüli – a lemaradás, mint az 1990-es években. A nők keresete ugyanebben az időszakban látványosan közlekedett a férfiakéhoz. 1986-ban egy átlagos nő egy átlagos férfi bérének 75%-át kereste meg. Ez az arány 2016-ra 85-90% körüli értékre javult. Az Egyenlő Bánásmód Hatóság *A férfiak*

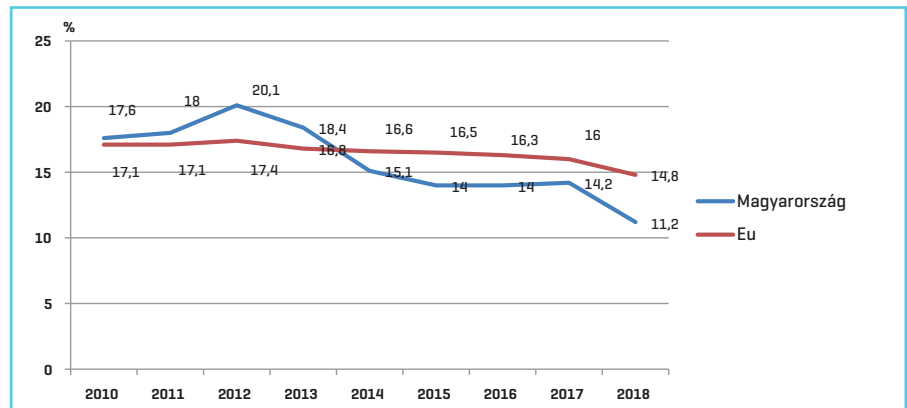

és nők közötti jövedelem-egyenlőtlenség és a nemi szegregáció a mai Magyarországon című kutatása arra is rávilágít, hogy a bérkülönbségek az életkor függvényében jelentős változásokat mutatnak. A kutatás kitér arra, hogy a nők és a férfiak átlagjövedelme között 30 éves korukig nincs jelentős különbség, és 40 éves koruk után sem változik már sokat. Tehát 30 és 40 éves kor között alakul ki gyorsan és jelentősen a bérszakadék. Fontos kiemelni, hogy a nők keresete jellemzően a korai aktív években nő, majd egy idő után megtorpan – ezt nevezi a szakirodalom üvegplafon jelenségnek. Ez az oka, hogy a nők jövedelme a felső 20%-ban markánsan alacsonyabb, mint a férfiaké. „A nők több mint 10 százalékos jövedelemhátrányát egyedül a legnagyobb jövedelműeknél tapasztalható egyenlőtlenség »termeli ki.«” – olvasható a tanulmányban [Amnesty International, 2020].

Kutatásunkban az alábbi következtetéseket és javaslatokat fogalmaztuk meg:

- Fontos lenne a gyermekvállalás és a munkavállalás hatékonyabb összeegyeztetése. Ez a cél elérhető a rugalmas foglalkoztatás lehetőségének elterjesztésével, kiemelten gondolunk itt a részmunkaidős foglalkoztatásra.
- A munkába való visszatérést a munkáltató viszonyulása és a bölcsődei ellátás biztosítottága befolyásolja. Ezt a célt elérhetjük a bölcsődei és óvodai férőhelyek számának további növelésével.
- Nélkülözhetetlen a nemzeti stratégiából levezetett esélyegyenlőségi stratégia és akcióterv megfogalmazása, a végrehajtás feltételeinek biztosítása és ellenőrzése.
- Hangsúlyosnak tartjuk az esélyegyenlőségi szemlélet társadalmi elterjesztését, oktatásba való beiktatását.

3. ábra: Jövedelemkülönbségek hazánkban és az EU-ban a két nem között, százalékban megadva

Forrás: KSH, Eurostat (2010-2018)

Források

- Bakó T – Hermann Z – Köllő J – Varga Júlia: **A 2015-2018. évi munkaerő-piaci helyzet és folyamatok [várható] alakulása, hatása a növekedésre, államháztartásra**, Szakmai Konferencia a Költségvetési Tanács számára készített háttér tanulmányok bemutatása, 2017. 10. 12.
- Bavel, J. V. (2012): **The reversal of gender inequality in education, union formation and fertility in Europe**, Vienna Yearbook of Population Research, Vol. 10. 127–154. o.
- Brewster, K. L.–Rindfuss, R. R. (2000): **Fertility and Women’s Employment in Industrialized Nations**, Annual Review of Sociology, Vol. 26. No. 1. 271–296. o.
- Fazekas K: **Munkaerő-piaci látélet, A magyar foglalkoztatáspolitikai két évtizede, 1990–2010.**, Budapest, Szakpolitikai Elemző Intézet és MTA Közgazdasági és Regionális Tudományi Kutatóközpontja Közgazdaság-tudományi Intézet. 2–7. o.
- Gergely B – Kocsis N: **Versenyben a munkavállalóért, nyitás a rugalmas foglalkoztatási formák felé**, Vállalkozásfejlesztés, 2018. 05. 22.
<http://www.megakom.hu/?p=3482&lang=hu>
- Gregor Anikó – Kovács Eszter (2018): **Nőügyek, Fridrich Ebert Stiftung**
- Köllő J – Nagy Gy: [1995] **Bérek a munkanélküliség előtt és után**, Közgazdasági Szemle, XLII. évf. 4. szám, 325–357 o.
https://www.ksh.hu/thm/2/indi2_3_3.html
https://www.ksh.hu/thm/2/indi2_3_1.html
https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Employment_statistics
<https://www.europarl.europa.eu/news/hu/headlines/society/20200109ST069925/a-ferfi-ak-es-nok-fizetese-kozotti-szakadek-okok-es-megoldasi-javaslatok>
https://www.parlament.hu/documents/10181/1202209/Infojegyzet_2017_10_nok_a_munkaeropiacon.pdf/91c7128a-ad5e-45e4-b50a-59e7de659c3d
https://www.parlament.hu/documents/10181/1789589/Infotablo_2019_30_noi_munkavallalok.pdf/8b5c14a0-d733-add3-16e7-708202f4b2bb?t=1575887157376
- Szabó-M. Ágnes [tudományos munkatárs, MTA KRTK Közgazdaság-tudományi Intézet], **Nők a munkaerőpiacon: okok és következmények**
https://www.mtakti.hu/wp-content/uploads/2018/12/mt_2017_hun_39-201.pdf
- Szalai P: **Család és munka: a női foglalkoztatás összehasonlító elemzése**, Polgári Szemle, 2015. december – XI. évf. 4–6. szám
- Szigeti O (2010): **A marketingstratégia és a marketing eszközrendszer alapjai**, Marketing a hagyományos és tájélezhető élelmiszerek piacán, Kaposvár, KE GTK 98–100. o.
- Vajda Rozália (2013): **A Nőtlen Évek ára, a nők helyzetének közpolitikai elemzése**, 1989–2013, Budapest, Magyar Női Érdekvégyesítő Szövetség
- Vajda R: **Munkaerőpiac, foglalkoztatás, vállalkozó nők a nők teljes értékű munkavállalásának akadályairól és esélyeiről**, http://real.mtak.hu/25164/1/vajda_notlenevek.pdf
- Varga J: **Emberi tőke, A női-férfi iskolázottsági különbségek átalakulása**
https://www.mtakti.hu/wp-content/uploads/2018/12/mt_2017_hun_39-201.pdf

A turisztikai teljesítmény területi egyenlőtlenségei

Szerzők: Berkes Judit – Happ Éva / Széchenyi István Egyetem

Absztrakt

A tanulmány a turizmus területi eltéréseivel foglalkozik. A vizsgálat módszertanának alapját a témához kialakított komplex turisztikai indikátor jelentette. A két időpontra [2010 és 2018] fókuszált kutatásban arra kerestük a választ, hogy megyei szinten hogyan változott a turisztikai teljesítmény, melyek azok a területek, amelyek gyenge potenciállal rendelkeznek, melyek voltak képesek javítani a pozíciójukon, vannak-e olyan területek, amelyek romló turisztikai teljesítményt mutatnak. Ezeknek a kérdéseknek a vizsgálata azért is fontos, mert a turizmusnak számos közvetett és közvetlen hatása van a gazdaságra és a társadalomra, és rendelkezik egyfajta területi kiegyenlítő hatással is. Nem utolsó sorban pedig az EU-s forrásallokáció egyik kiemelt prioritása is, amely egy jövőbeli kutatási irányt is felvázolhat [jelenleg erre csak utalni tudunk]; vajon a turizmusban felhasznált pályázati források területi megoszlása és a turizmus fejlettségét mutató területi egyenlőtlenség között milyen kapcsolat van, a forrásfelhasználás mennyiben segíti a turizmus teljesítményének növekedését területi szinten.

Bevezetés

A területi gazdasági fejlettség mérésére a bruttó hazai termék (GDP) regionális értéke az egyik legelterjedtebb mutató. A turizmus az igénybevett sokféle szolgáltatás és termék miatt nem tekinthető hagyományos ágazatnak, így statisztikai számbavétele – a nemzetközi gyakorlatnak és ajánlásoknak megfelelően – a szálláshelyszolgáltatás, valamint a vendéglátás nemzetgazdasági ág teljesítménye alapján történik, kiegészítve a kapcsolódó ágazatok teljesítményével [Tóth, 2009]. Kutatásunk célja az volt, hogy egy komplex turisztikai indikátor létrehozásával megvizsgáljuk a megyék turizmusban betöltött helyzetét, és bemutassuk az ebből adódó területi egyenlőtlenségeket. A vizsgált időszakok [2010, 2018] közötti változás bemutatásával, a felhasznált források hozzárendelésével a turizmus területi kiegyenlítő hatásának eredményeit vizsgáljuk.

Területi egyenlőtlenségek

A különböző területi folyamatok változása befolyásolja egy adott térség, desztináció fejlődését, gazdasági növekedését és versenyképességét, mindez pedig a társadalomra, az ott élők életminőségére, életszínvonaluk változására is hatással van. Az eltérő adottságok [gazdasági, infrastrukturális, emberi-erőforrásbeli, földrajzi] a fejlődés térbeli és időbeli eltérését eredményezik. Ez az eltérés – nem azonosság – az egyenlőtlenség, amely a területi vizsgálatoknál a leggyakrabban kutatott kérdéskör. A területi egyenlőtlenségeket sokféle tényező befolyásolja, alakítja. A fejlődésben lemaradt térségek felzárkóztatása a területi különbségek csökkentése alapvető feladata a regionális politikáknak. Fontos kérdés azonban, hogy mely térségeket soroljuk az elmaradott csoportba, milyen fejlettségi szintet jelölünk ki elérendő célnak [Nagy, 2016].

Területi kiegyenlítő hatás

A turizmus gazdasági hatása a küldő- és a fogadóterületek gazdaságának jellemzőiben, gazdasági struktúrájában, a turizmus fejlődése következtében végbemenő változásokban nyilvánul meg [Bacsi, 2008]. A turizmus Magyarországon napjainkban kiemelt gazdasági ágazatnak tekinthető, közvetlen és közvetett, azaz teljes nemzetgazdasági hozzájárulása a GDP arányában 2013-ban 9,8% volt. A Nemzeti Turizmusfejlesztési Stratégia 2030 [NTS 2030] kiemelt célként fogalmazza meg a GDP-hez való hozzájárulás 16%-ra történő emelését.

A turizmust vizsgálva az említett értékteremtő hatása mellett további gazdasági hatásokat is kiemelhetünk. Ilyen a multiplikátor hatás [a turizmus pozitív gazdasági hatásai a gazdaság más szektoraiiban is érezhetőek, többletfogyasztást indukál], a fizetési mérlegre való hatás [devizabevételt teremt, ezzel javítja a fizetési mérleget], a munkahelyteremtő hatás [mivel magas az élől munka igénye, pozitív hatást gyakorol a munkaerőpiacra] és a területi kiegyenlítő hatás. A területi kiegyenlítő hatással

a turizmus hozzájárulhat a fejletlen területek felzárkóztatásához, kiegyenlítő szerepet tölthet be a területi fejlettségbeli differenciátságban. Ez a kiegyenlítő hatás érvényesülhet desztinációk, térségek, megyék között is. A turizmus gyakran a gazdaság differenciálódási folyamatának kitörési pontja lehet. Ugyanakkor figyelembe kell venni, hogy a turisztikai vonzerő gyakran koncentráltan jelenik meg, megnehezítve a vonzerővel nem rendelkezők bekapcsolódását a turizmusba. Ez tovább erősítheti a fejletlen, elmaradott térségek lemaradását.

Módszertan

Kutatásunkban egy komplex turisztikai teljesítményindikátort vizsgáltuk megyénként, azt kutatva, kimutatható-e a turizmus teljesítményének egyenlőtlensége, és két évet [2010, 2018] összehasonlítva kimutatható-e a turizmus területi kiegyenlítő hatása, azaz a gazdaságilag fejletlenebb területeken a turizmus segíti [kiegyenlíti] a gazdaság felzárkózását az ország fejlettebb területeihez.

Kutatás eredményei

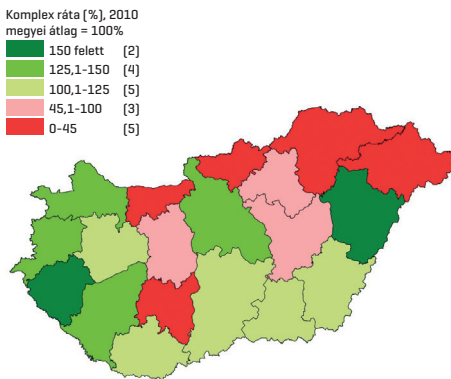
A komplex turisztikai teljesítményindikátorhoz a következő adatokat használtuk:

- Kapacitáskihasználtság – a kereskedelmi és üzleti célú egyéb [korábban magán-] szálláshelyek vendégéjszakáinak száma összesen /összes férőhelyek száma, %, forrás: KSH TA
- Egy vendégéjszakára jutó bruttó szállásdíj, Ft, forrás: KSH TA
- Egy vendégre jutó vendégéjszakák száma, db, forrás: KSH TA
- A kereskedelmi és vendéglátó-ipari alkalmazottak aránya az összes foglalkoztatotton belül, %, forrás: MÁK

Az indikátor módszertana¹ a következő lépésekből áll:

1. A változók normalizálása [range eljárás]² [az értékek 0 és 1 közé esnek]
2. A normalizált értékek összeadása [mivel 4 ismérv van, így az értékek 0 és 4 közé esnek]
3. A komplex mutató újra normalizálása [az értékek 0 és 1 közé esnek]
4. Viszonyítás [a 19 megye + Budapest főváros átlagához]

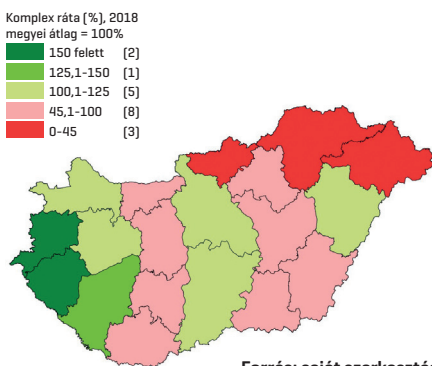
1. ábra: A turisztikai teljesítményindikátor alakulása 2010-ben [%] [megyék átlaga = 100%]

Forrás: saját szerkesztés

2010-ben Zala és Hajdú-Bihar megye turisztikai teljesítménye volt jóval az átlag felett [az előbbi megye pontosan az országos átlag dupláját teljesítette, ahogy azt látjuk majd 2018-ban is]. Gyenge turisztikai potenciállal rendelkezik az Észak-magyarországi régió, valamint Tolna megye is [ez a térség nem is kiemelt desztináció]. A turizmusban alacsonyan teljesített a Duna-Gerecse térség is [Komárom-Esztergom megye], amely csak valamelyest tudott javítani a pozícióján 2018-ban [2. ábra]. Nem elhanyagolható Győr-Moson-Sopron, Vas, Somogy [főleg a Balaton miatt] és Pest megye 2010 évi turisztikai potenciálja sem, hiszen itt is átlag feletti teljesítmény volt mérhető.

2. ábra: A turisztikai teljesítményindikátor alakulása 2018-ban [%] [megyék átlaga = 100%]

Forrás: saját szerkesztés

2018-ra országosan lassul a teljesítmény. A 2. ábrán látható Észak-Magyarország további leszakadása a turizmusban, amely azért is elgondolkodtató a szakma számára, mert ez a térség ad otthon a Tokaj, Felső-Tisza, Nyírség desztinációknak, illetve Nógrád megye nyugati szélé pedig a Dunakanyar részét képezi, sőt itt található az egrí borvidék is. A lassuló teljesítmény abban is tetten érhető, hogy eddig 2010-ben hat megye is átlag feletti turisztikai eredményt produkált, ez 2018-ban mindössze három megyére igaz: Vas és Zala [ahol egyébként az előző mért időponthoz képest is növekedés látható], illetve Somogy megyére. Bár Komárom-Esztergom és Tolna halvány javulást mutatott, a többi megye turisztikai eredményessége inkább romlott, vagy stagnál. Az alábbi táblázat ezt részletesebben tartalmazza:

1. táblázat: A megyék komplex mutatóinak különbsége 2018 és 2010 között [%]

Komárom-Esztergom	27,61
Heves	22,39
Vas	18,47
Jász-Nagykun-Szolnok	17,56
Borsod-Abaúj-Zemplén	16,81
Veszprém	14,23
Tolna	9,30
Nógrád	9,15
Zala	6,67
Budapest	6,33
Somogy	3,10
Szabolcs-Szatmár-Bereg	0,00
Békés	-7,53
Bács-Kiskun	-8,79
Fejér	-11,77
Csongrád	-13,83
Győr-Moson-Sopron	-17,15
Pest	-17,90
Baranya	-24,22
Hajdú-Bihar	-51,03

Forrás: saját szerkesztés

Érdekes hogy az Észak-magyarországi régió rosszul teljesítő megyéi – bár jóval átlag alatti teljesítményt mutatnak – mégis tudtak valamennyit javítani a 2010-es eredményeikhez képest. Ezzel szemben Győr-Moson-Sopron és Pest megye veszített a turisztikai potenciáljából, annak ellenére, hogy a főváros fejlődést mutatott, de egyik időpontban sem különült el a megyétől. Hajdú-Bihar megyének is gyengébb a turizmusban nyújtott hatékonysága, pedig 2010-ben még igazán virágzó, átlag feletti teljesítményt produkált. Pécs-Harkány-Villány térségeknek [Baranya megye] a turisztikai potenciálja is fokozatosan visszaesik.

Összegzés

A turizmus területi egyenlőtlensége az adatokból jól látható. Ugyanakkor érdemes figyelembe venni a vizsgált időszakban a turizmusban felhasznált fejlesztési forrásokat is. A turisztikai potenciál erősítése céljából a 2007-2013-as programozási időszakban [szálláshely- és attrakciófejlesztésre, valamint a TDM szervezetek támogatására] mintegy 340 milliárd forint uniós forrás állt rendelkezésre, amely kiegészült egyéb forrásból származó támogatásokkal, pályázatokkal is. A kutatási eredményekből is látszik, hogy a fejlesztési források felhasználása nem hatékony. A turisztikai forrásallokációban a területi kiegyenlítési szempontok jobban érvényesültek, mint a hatékonyság. Számos fejlesztés megvalósult, azonban a forrásfelhasználás térségi multiplikátor hatásait nem sikerült teljes mértékben kiaknázni [NTS 2030]. A turizmus támogatási rendszerének egyik alapvető stratégiai kérdése, hogy GDP-t termelő, turisztikailag már fejletlen infrastruktúrával rendelkező desztinációk legyenek kiemelten támogatva, vagy a kevésbé lendületesen fejlődő, illetve a szerkezetátalakítás nehézségeivel a mai napig küzdő térségek [Berkes 2017].

Hivatkozások

1. A módszertan ötletének megalapozását EFOP-3.6.1-16-2016-00017 azonosító számú, „Nemzetköziesítés, oktatói, kutatói és hallgatói utánpótlás megteremtése, a tudás és technológiai transzfer fejlesztése, mint az intelligens szakosodás eszközei a Széchenyi István Egyetemen” című projekt segítette

$$2. I_{qc}^t = \frac{x_{qc}^t - \min_c(x_q^t)}{\max_c(x_q^t) - \min_c(x_q^t)}$$

Irodalomjegyzék

- Bacsi Zs. [2008]: **A turizmus társadalmi gazdasági alapjai**. Előadás-sorozat, Pannon Egyetem GK, Keszthely
- Berkes J. [2017]: **Szorzás, osztás, forrásle-hívás. A konvergencia elvének érvényesülése Magyarországon I. A fejlesztéspolitikai keretrendszer elmélete**, TÉR – GAZDASÁG – EMBER, 2017. V. évfolyam, 3. szám 37-52.
- Nagy A. [2016]: **A turizmus hatása a térgazdaság fejlődésére Magyarországon**, Doktori [PhD] értekezés, Szent István Egyetem, Gödöllő **Nemzeti Turizmusfejlesztési Stratégia 2030** https://mtu.gov.hu/documents/prod/mtu_strategia_2030.pdf [Letöltve: 2020. 03. 01.]
- Tóth G. [2009]: **Kísérlet a regionális turisztikai GDP becslésére Magyarországon**, Statisztikai Szemle, 87. évfolyam 10–11. szám

Van-e a jövedelmi egyenlőtlenségnek optimális szintje?

Egyáltalán mérhető-e a jövedelmi egyenlőtlenség?

Szerző: Harangozó Gábor / habil. docens, Budapesti Corvinus Egyetem, Vállalatgazdaságtan Intézet

A jövedelmi egyenlőtlenség problémája

A közgazdasági gondolkodásban régóta nagy figyelmet szentelnek a jövedelmi (és a vagyoni) egyenlőtlenségnek. Vajon van-e az egyenlőtlenségnek optimális szintje? Egyrészt a jelentős különbségek társadalmi feszültségekhez vezetnek, a leszakadó társadalmi rétegek helyzete pedig nemcsak az érintettek, hanem az egész társadalom számára kihívást jelent. Másrészt viszont a jövedelmek [akár jelentős] különbsége lehet például az elvégzett eltérő mennyiségű és minőségű munka logikus következménye. Ennek hiánya sokakat meggátolna abban, hogy jelentős, átlagon felüli mértékben járuljanak hozzá a közönség céljainak eléréséhez.

Sokan kritizálják a bruttó hazai termék (GDP) mutatót többek között amiatt, mert nem veszi figyelembe a jövedelmi egyenlőtlenségeket és így akár hosszabb távon is nőhet úgy, hogy közben paradox módon a társadalom nagyobb részének csökken a jövedelme [Kerekes, 2007]. Persze, ahogyan ezt a szerző is hozzáteszi, ez a hiányosság nem magának a GDP-nek, mint a hozzáadott érték mérő gazdasági mutatónak tulajdonítható, sokkal inkább annak, ha a GDP-t általános, jóléti indikátornak tekintjük.

A jövedelmi egyenlőtlenségeket az ENSZ 2015-ben elfogadott fenntartható fejlődési keretrendszer, az Agenda 2030 [ENSZ, 2015] is kiemelt területként kezeli, a 17 fő célból ez az egyik, egészen pontosan a 10. Az egyenlőtlenségek csökkentése az országok között és azokon belül elnevezésű fő célon belül több alcél jelenik meg, például „2030-ig fokozatosan megvalósítani és fenntartani a népesség jövedelmi szempontból alsó 40%-ának a nemzeti átlagnál nagyobb mértékű jövedelemnövekedését” vagy a „kapcsolódó szakpolitikák – különösen pénzügyi, bér- és szociális védelmi politikák – elfogadása és a nagyobb egyenlőség fokozatos megvalósítása”. Más célok [1. A szegénység minden formájának felszámolása a világon és 2. Az éhezés megszüntetése] részben kapcsolódnak a jövedelmi egyenlőtlenségek csökkentéséhez, míg

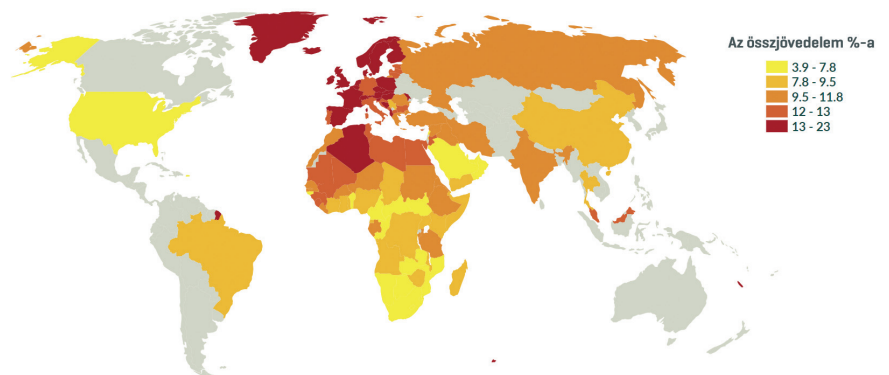
az 5. A nemzeti egyenlőtlenségek felszámolása és a nők egyenjogúságának biztosítása, az egyenlőtlenség más vonatkozásaira koncentrálnak.

A 10-es cél legfrissebb, 2019-es előrehaladási jelentése szerint [ENSZ, 2020] „...a 2011–2016 közötti időszakban összehasonlítható adatokkal rendelkező 92 ország több mint felében a népesség alacsonyabb jövedelmű 40%-ának a jövedelme a nemzeti átlagokhoz képest magasabb ütemben nőtt; ugyanakkor ez a 40%-ot kitevő csoport a teljes jövedelemből és fogyasztásból továbbra is kevesebb, mint 25%-ban részesedett. Sok helyen komoly aggodalomra ad okot, hogy a jövedelem egyre növekvő hányada kerül a társadalom felső 1%-ához”. Látható tehát, hogy van esély a jövedelmi olló nyílását „lefelé”, a legszegényebb csoportok további leszakadása irányába megállítani, de „felfelé”, a

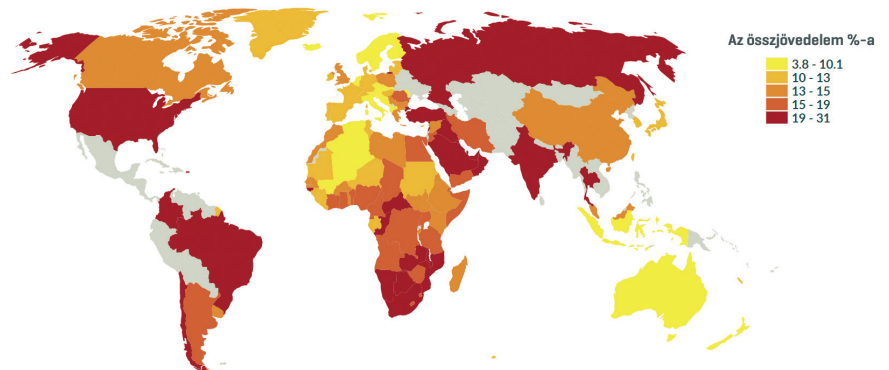
top 1% irányába tovább nyílik. Ugyanakkor, ahogyan azt jól mutatja az 1. és a 2. ábra, a jelentés nem emeli ki, hogy a világ sok régiójában a legfelső 1% jövedelme többszörösen meghaladja a legalsó 40%-ét, míg az utóbbi csoport 25%-osnál kisebb részesedése több országban, például az Egyesült Államokban, illetve számos afrikai országban, mindössze 4–7%.

A jövedelmi egyenlőtlenségeket ugyanakkor nemcsak országokon belül, hanem országok között is értelmezni lehet, ez a nemzetközi migráció egyik fontos hajtóereje. Nagy Zita Barbara kutatása szerint a külföldön dolgozó magyarok átlagosan 4–5-ször annyit keresnek, mint amennyit itthon keresnének, és a legtöbben kinti fizetésük 2,5-szereséért sem jönnek haza [Nagy, 2018].

1. ábra: A népesség legalacsonyabb jövedelmű 40%-ának részesedése az összjövedelemből [forrás: World Inequality Database]

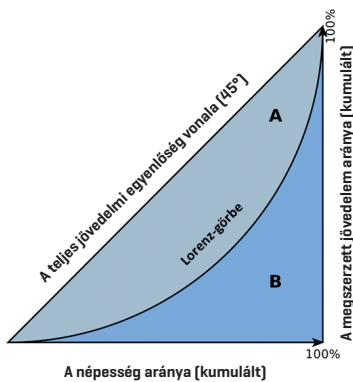
2. ábra: A népesség legmagasabb jövedelmű 1%-ának részesedése az összjövedelemből [forrás: World Inequality Database]

Az egyenlőtlenség mérése

A jövedelmi és vagyoni egyenlőtlenség egyik legelterjedtebb mérőszáma a Gini-index (vagy Gini-koefficiens), amely általános értelemben véve gyakorisági eloszlások egyenlőtlenségének mérésére is alkalmas. Értéke, amely 0 és 1 közé eshet, könnyen értelmezhető, a nagyobb érték az egyenlőtlenség magasabb szintjét jelenti. A jövedelemmel összefüggésben a 0 érték azt jelenti, hogy egy közösség minden tagja azonos jövedelemhez jut, míg az 1-es érték esetében az összes jövedelem egyetlen embernek jut. A mutató pontos jelentését és kiszámításának módját a Lorenz-görbén keresztül érthetjük meg könnyen (3. ábra).

3. ábra: A Gini-index alapjául szolgáló Lorenz-görbe [forrás: saját szerkesztés a Wikipédián található angol nyelvű grafika alapján]

A Lorenz-görbét úgy kapjuk meg, hogy egy adott közösség (például egy ország népességének) tagjait jövedelmük szerint sorba rendezzük a legalacsonyabbtól a legmagasabb jövedelműig [vízszintes tengely], és minden ponthoz hozzárendeljük, hogy mekkora arányban részesül a közösség adott része a közösség összjövedelméből [függőleges tengely]. Ha a jövedelem eloszlása teljesen egyenletes lenne, akkor a Lorenz-görbe a 45°-os egyenessel esne egybe, azaz a lakosság legszegényebb X%-a a teljes jövedelem X%-ából részesülne, az X bármilyen értéke mellett. Szélsőségesen egyenlőtlen jövedelemeloszlás esetén viszont a görbe szinte „rátapad” a tengelyekre. Általános esetben a Gini-index értéke megegyezik a jövedelmi egyenlőség vonala és a Lorenz-görbe által határolt terület [A] és a jövedelmi egyenlőség vonala alatti teljes terület [A+B] hányadosával, értéke tehát $A/(A+B)$.

A Világbank legfrissebb adatai alapján a Gini-index értéke Szlovéniában a legalacsonyabb [0,24], míg a Dél-Afriai Köztársaságban a legmagasabb [0,63]; Magyarország esetében a mutató értéke 2017-ben 0,31 volt, ami a világtágnál jóval kisebb jövedelmi egyenlőtlenséget

mutat. Az országok többségében a Gini-index értéke 0,25 és 0,5 között van, ahogyan azt a 4. ábra is mutatja.

Az ábra alapján elmondható, hogy a világtághoz képest kisebb jövedelmi egyenlőtlenségek jellemzik az európai országok nagy részét, beleértve a kontinens nyugati, illetve keleti, poszt-szocialista felét, leszámítva a déli periferiát és Oroszországot. A világtághoz képest kifejezetten magasak a jövedelmi különbségek Dél-Amerikában és Afrika legnagyobb részén, de az Egyesült Államokban is.

A Gini-index nemcsak az egyes országok szintjén értelmezhető, hanem országok között is. Szigeti és Tóth [2014] tanulmánya alapján 1820 és 2012 között az országok közötti egyenlőtlenség Gini-indexe jelentősen, 0,16-ról 0,54-re nőtt, míg ha a világot egyetlen országnak értelmezzük, akkor ugyanebben az időszakban 0,49-ről 0,66-ra változott az értéke.

További, jövedelemkülönbségek vizsgálatára alkalmas mutatószám még az Éltető-Frigyes-index [amely két magyar statisztikusról, Éltető Ödönről és Frigyes Ervinről lett elnevezve], amely az átlag feletti jövedelműek átlagának és az átlag alatti jövedelműek átlagának hányadosa. Értéke teljes jövedelmi egyenlőség esetén 1, szélsőséges egyenlőtlenség esetén bármilyen magas értéket felvehet. Dusek és szerzőtársai [2014] területi jövedelmi egyenlőtlenségek számszerűsítésére is alkalmasnak tartják. A szerzők használják még a Robin Hood-indexet is, amely azt mutatja meg, hogy az átlag feletti jövedelműektől az összjövedelem mekkora %-át kell elvonni és a „szegények között szétosztani” ahhoz, hogy a jövedelemeloszlás teljesen egyenletes legyen. A mutató értéke teljes jövedelemegyenlőség esetén 0%, extrém jövedelemegyenlőtlenség esetén 50%.

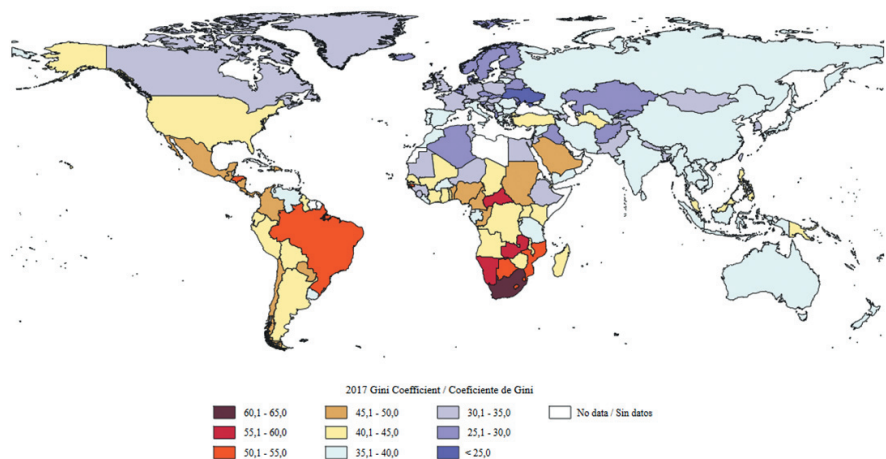
Akkor tehát van-e a jövedelmi egyenlőtlenségnek optimális szintje?

A kérdés már a tanulmány címében is szerepelt, ideje visszatérni rá. A két szélsőség [teljes jövedelmi egyenlőség, illetve az extrém jövedelmi egyenlőtlenség] különböző okokból nem tűnik vonzóknak, akár elvi szempontból, akár az ezekre épülő társadalmak hosszú távon vett sikertelensége miatt. Ebből viszont az következik, hogy kell legyen a jövedelmi egyenlőtlenségnek egy közbűlső, optimális szintje. Igen ám, de kérdés, hogy ezt hogyan határozhatjuk meg, illetve milyen szempontok befolyásolják. Továbbá, ha megvannak a szempontjaink, akkor további költői kérdés, hogy vajon ugyanazt az eredményt kapjuk-e a különböző szempontok mentén.

Egy kísérlet a jövedelmi egyenlőtlenség optimumának számszerűsítésére Syed Yusuf Saadat, a bangladesi Észak-Dél Egyetem kutatójának nevéhez kapcsolódik. Saadat 1960 és 2010 között 50 éves intervallumra vonatkozóan hasonlította össze a világ 25 vezető országának gazdasági [GDP] növekedését és jövedelmi egyenlőtlenségét [Gini-index] [Saadat, 2014]. Az eredmények meglepőek, de a tanulmány eddigi részei alapján nem vártanok: az egyenlőtlenség alacsony tartományában pozitív volt a kapcsolat, míg magasabb értéke esetében negatív. Ez azt jelenti, hogy alacsony jövedelmi egyenlőtlenség mellett a liberális, „laissez-faire” gazdasági megközelítés, a szabad piaci mechanizmusok támogatása lehet jótékony hatással a gazdasági növekedésre, míg magas egyenlőtlenségi szint mellett éppen ellenkezőleg, az adórendszer progresszívabbá tétele, a tőkejövedelmek

..... FOLYTATÁS A 15. OLDALON

4. ábra: A népesség legalacsonyabb jövedelmű 40%-ának részesedése az összjövedelemből [forrás: World Inequality Database]

Népek közti egyenlőtlenség régen és ma

Szerző: Horváth Balázs / egyetemi docens, Széchenyi István Egyetem

A világ országai között tapasztalható gazdasági és hatalombéli különbségek eredete kb. tizenkétezer évre nyúlik vissza. Eurázsia annak köszönheti mai vezető pozícióját, hogy területe és ebből következően fajgazdagsága nagyobb a többi kontinensénél, így háziásítással próbálkozó lakóinak nagyobb választék állt a rendelkezésükre. Alakja kelet-nyugati irányban elnyújtott, ezért a valahol már háziásított faj a délkör mentén anélkül terjedhetett, hogy más éghajlathoz kellett volna alkalmazkodnia. Mindezekből következően Euráziában a mezőgazdálkodás korábban indult meg, mint más földrészekén [Diamond 1997].

A világ tájai között így előálló különbségeket az újkorban a gyarmatosítás növelte tovább a végletekig, amiből ismét az európaiak húztak hasznot. Így például 1638 és 1645 között a Barbados területének felét elfoglaló ültetvényeken 50 000 rabszolga dolgozott [akik az 1680-as évekre a sziget népességének már háromnegyedét alkották], hogy megtermeljék az angol cukorfogyasztás kétharmadát. A XVIII. század közepére az Észak-Amerikában előállított dohány és cukor adta a brit tengeri kereskedelem több mint 50%-át. A XIX. század első felében pedig az amerikai gyapot tette lehetővé a brit textilipar megerősödését, amihez 1860-ban már négymillió rabszolga munkája járult hozzá.

A helyzet a rabszolgaság eltörlésével sem változott meg alapvetően. A kieső munkaerőt a fejlett világ a szerződéses munkavállalásokkal pótolta, ami a gyakorlatban az erre vállalkozók számára a kiutaztatásért és a föld ígéretéért évekig tartó ingyen munkát és nagy valószínűséggel bekövetkező korai halálózást jelentett. Az ültetvényeken a hagyományos mezőgazdasági módszereket [kis hozamú, de sokféle fajta, közepes távon való fenntarthatóság] európai nyomásra felváltotta az egy vagy néhány

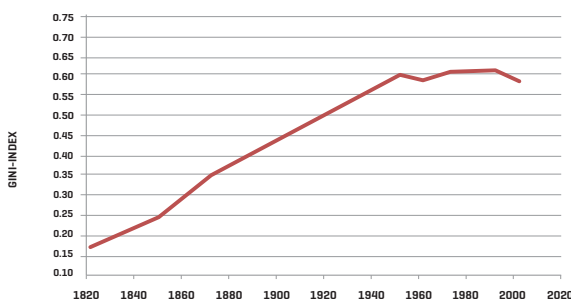
haszonnövény exportra történő intenzív termesztése és az ezzel járó gyors talajerózió. A kizsákmányolás tehát nem szűnt meg azzal, hogy a gyarmatok felszabadultak, hanem csak más keretek között folytatódott tovább. A nemzetközi nagyvállalatok az immár „fejldőnek” nevezett országokban leányvállalatokat létesítettek, amelyek az olcsó nyersanyagot és munkaerőt kihasználva minimalizálták a termelési költségeket [Ponting 2007]. A mai napig elterjedt gyakorlat, hogy fejlett országokbeli nagy cégek fejlődő országokban nyitnak új üzemeket, majd az ott olcsón előállított gyártmányait a fejlett országokban adják el drágán [Giddens 2006]. Egy 2012-ben közzétett tanulmány szerint az indiai munkások ugyanazért a munkáért átlagosan tizedannyi bért kapnak, mint a fejlett országokban hasonló körülmények között dolgozó társaik. A világcégek a világ minden táján épp annyi bért fizetnek, mint amennyiért ott még könnyen találnak munkást. Ez Indiában néha az amerikai bér tizenhatodrésze csupán [Horváth 2020].

A civilizált országok közötti nagyfokú egyenlőtlenség máig tartó létezése megkérdőjelezhetetlen tény, ám egyes szerzők szerint a tendencia javuló. A nemzetközi egyenlőtlenség Gini-indexe – legalább másfél évszázados folyamatos növekedés után – 1970–1990-ben elérte a maximumát, azóta pedig csökken, ami az országok közötti egyenlőtlenség csökkenésére utal [az index nem veszi figyelembe azok népességét] [1. ábra; Pinker 2018]. A Világbank egy felmérése ezzel szemben azt állapította meg, hogy a Föld országainak gazdagabbik harmada huszonöt év alatt megkétszerezte egy főre eső GDP-jét, míg a szegényebbik kétharmada gyakorlatilag változatlan maradt [idézi Vida 2007]. 1960-ban a világ népességének gazdagabbik 20%-a 30-szor annyi jövedelemmel rendelkezett, mint a legszegényebb 20%, amely

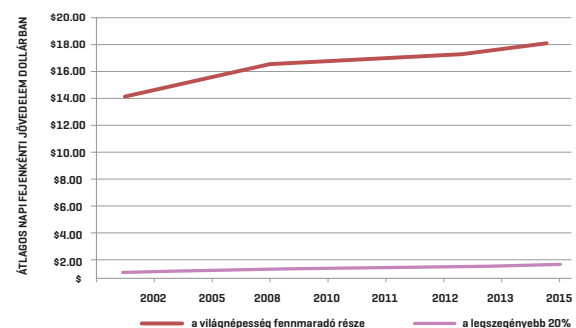
arány 1990-re 60-szorosra nőtt [Rees 2000], 1997-re pedig 74-szeresre [Layard 2005]. Ez a növekedés nehezen egyeztethető össze a nemzetközi Gini-index előbb említett csökkenésével. Matematikailag ugyan nem feltétlenül zárják ki egymást, hiszen elképzelhető, hogy a Gini által mutatott egyenlőtlenség-csökkenés sok kis ország között történt, míg a százalékok által tükrözött egyenlőtlenség-növekedés néhány nagy ország felemelkedésének vagy leszakadásának volt tulajdonítható. Figyelembe véve azonban a leggazdagabbak több forrásból is ismert jövedelembeli „elhúzását”, valamint azt a tény, hogy 2002 és 2015 között a legszegényebb 20% és a világnépesség fennmaradó része közötti fejkenkénti jövedelemkülönbség is töretlenül növekedett [2. ábra], ez kevésbé valószínű. Gyakorlati jelentősége amúgy is inkább a felső és az alsó egyötöd egymáshoz viszonyított helyzetének van, mint a közepesen jómódúak csoportján belüli esetleges átrendeződésnek, és e tekintetben nincs okunk elégedettségre.

További aggodalomra adhat okot, hogy a gazdag országokban – meghazudtolva a Kuznets-görbét, amely szerint a folyamatnak egy haranggömböt kellene leírnia, majd a végén egy alacsony szintre beállnia – 1980 óta ismét az egyenlőtlenség növekedésének lehetünk tanúi. Ez ugyan nem érinti az országok közötti helyzetet, de mindenképpen elgondolkodtató. Ha ugyanis a gazdag társadalmakkal megtörténhet, hogy egyenlőtlenségük újra növekedni kezd, mihelyt „a gazdagság új forrásait fedezik fel”, amellyel egyes polgárok a többiekénél jobban élnek [Pinker 2018], valószínűleg nincs garancia arra, hogy egyes országok – szintén felfedezve „a gazdagság új forrásait”, és azokat különösen hatékonyan hasznosítva – nem produkálnak globális szinten hasonló egyenlőtlenség-növekedést. Az a csökkenés tehát, amelyet az

1. ábra: A [népességgel nem súlyozott] nemzetközi egyenlőtlenség alakulása a világban 1820 és 2013 között [Pinker 2018 alapján]

2. ábra: A legszegényebb 20% [halványpiros], illetve a világnépesség fennmaradó része [piros] napi fejkenkénti jövedelme dollárban [forrás²]

1. ábrán látunk, és amely a görbe szerint mindössze 10 éve tart, nem feltétlenül jelenti, hogy a folyamat hosszú távon is folytatódik. A görbe lefelé ívelő vége örvendetes, ám mint a grafikonról leolvasható, hasonló mérséklődésre 1950 és 1960 között is sor került, és az csak ideiglenesnek bizonyult. Egyelőre a vitatható Gini-indexen kívül semmi nem utal arra, hogy az ezredfordulót megelőző rövid csökkenésben hosszú távú tendenciát kellene látnunk.

Ez nehezen is várható, hiszen jelenleg a fejlődő országok támogatják hatalmas pénzüsszegekkel a fejletteket, ők a világgazdaság nettó befizetői: többet adnak, mint amennyit onnan különböző jogcímenek visszakapnak. Annál a fejlesztési segélynél ugyanis, amelyet a gazdag országok bankjai a szegény országok számára egy év alatt folyósítanak – és amely az USA esetében a nemzeti jövedelem mindössze 0,13%-át, Nagy-Britannia esetében annak 0,31%-át éri el – kb. nyolcszor akkora az az összeg, amit utóbbiak törlesztés és kamat címén ugyanannyi idő alatt visszafizetnek nekik [Layard 2005, Fülep 2008].

Visszatérve a mezőgazdaság előtti időkre, a gyűjtőgető-vadászó népek között hasonló mértékű különbségek nyilvánvalóan nem léteztek. A kajakkal, szánnal, művészi szobrokkal és messterien megvarrt táskákkal, ruhákkal rendelkező eszkimóknak talán nem 12 kg-ot kitevő magántulajdonuk volt, mint a Kalahári busmanjainak, és utóbbiak is bizonyára több tárggyal bírtak, mint a nyélbe foglalt kőszerszámokat, bumerángot, csonteszközöket, horgot, hálót, csapdát, íjat és nyilvesszőt nem használó, tüzet sem gyújtó tasman őslakók [Lee 1979, Burch 1990,

Diamond 1992]. Viszont mivel e népek egymást nem ismerték, a másik tárgyainak sokasága – amire a fennmaradásukhoz az adott élőhelyen egyébként szükségük volt – igazságérzetüket nem zavarta. Amely népek olyan közelségben éltek, hogy esetleg erre mégis sor kerülhetett, igény esetén könnyűszerrel előállíthatták ugyanazokat a javakat a kívánatos mennyiségben. Nem lényegtelen körülmény, hogy a „jómódúbb” népek viszonylagos gazdagságukra nem a többi nép kizsákmányolásával tettek szert, ami szintén alapvető különbség a civilizált világ mai helyzetéhez képest. Az elmondottakat akképpen foglalhatjuk össze tehát, hogy míg a népek között jelenleg óriási és valószínűleg egyre növekvő mértékű egyenlőtlenség jellemző, az élelmiszertermelés előtti időkben pszichológiai értelemben teljesnek mondható egyenlőség uralkodott.

Hivatkozások

- [1. \[http://articles.economicstimes.indiatimes.com/2012-06-06/news/32079131_1_wage-indian-workers-mcdonald\]\(http://articles.economicstimes.indiatimes.com/2012-06-06/news/32079131_1_wage-indian-workers-mcdonald\)](http://articles.economicstimes.indiatimes.com/2012-06-06/news/32079131_1_wage-indian-workers-mcdonald)
- [2. <https://www.bond.org.uk/news/2018/10/what-does-new-world-bank-data-tell-us-about-progress-on-poverty>](https://www.bond.org.uk/news/2018/10/what-does-new-world-bank-data-tell-us-about-progress-on-poverty)

Irodalomjegyzék

- Burch, Jr, E. S. – Forman, W. [1988/1990]: **The Eskimos**. University of Oklahoma Press, Norman and London
- Diamond, J. M. [1997]: **Guns, Germs, and Steel: The Fates of Human Societies**. W. W. Norton and Company, New York [Magyarul: Háborúk, járványok, technikák: A társadalmak fátumai. Budapest, Typotex Kiadó, 2000]

FOLYTATÁS A 13. OLDALRÓL

magasabb adórátája, és a pénzpiacok szigorúbb szabályozása serkentheti a növekedést. Saadat a Gini-index optimális értékét is kiszámította, szerinte ez 0,38.

Mielőtt azonban mindebből messzemenő következtetéseket vonnánk le, és futnánk meggyőzni a politikusokat, hogy a Gini-index Saadat-féle optimumának elérését célzó intézkedéseket hozzanak, fontos látni, hogy ez az érték – a számítás minden egyéb módszertani korlátja mellett – egyetlen szempontra, a gazdasági növekedésre optimalizál. De mi az optimális érték, ha az ökológiai lábnyom minimalizálását, a társadalmi kohézió növelését vagy egyéb, a fenntartható fejlődés szempontjából kulcsfontosságú szempontot tartunk fontosnak? Minden bizonnyal jóval alacsonyabb, mint a fenti eredmény, ami kicsit magabiztosabban hangzik annál a válasznál, hogy fogalmunk sincs.

A válasz tehát arra, hogy van-e a jövedelmi egyenlőtlenségnek optimális szintje: attól függ, de valószínűleg annál kevesebb...

Források

- Dusek Tamás, Lukács Réka, Rácz Irma [2014]: **Development differences among the Regions of Hungary**. Procedia Economics and Finance, 9 [2014], 264–277.
- ENSZ [2015]: **Világunk átalakítása: Fenntartható fejlődési keretrendszer 2030**. <https://ensz.kormany.hu/download/7/06/22000/Vil%C3%A1gunk%20%C3%A1talak%C3%AD-t%C3%A1sa%20Fenntarthat%C3%B3%20Fej-%C5%91d%C3%A9si%20Keretrendszer%202030.pdf>
- ENSZ [2020]: **UN Sustainable Development Goals**, Knowledge Platform <https://sustainabledevelopment.un.org>
- Kerekes Sándor [2007]: **A környezetgazdaságtan alapjai**, Aula Kiadó

Fülep D. [2008]: **Túlnépesedés? Napjaink demográfiai helyzetképe**. In: Baritz S. L. – Fülep D.: „... Hogy művelje és őrizze meg” [Ter 2,15]: Tanulmánygyűjtemény a környezettudatos gondolkodáshoz. Szent István Társulat, Budapest

Giddens, A. [2006]: **Sociology**, 5th Edition. Polity Press, Cambridge [Magyarul: Szociológia. Osiris Kiadó, Budapest, 2008]

Horváth B. [2020]: **Erkölc és civilizáció: A környezeti problémák etikai oldala**. Typotex Kiadó, Budapest

Layard, R. [2005]: **Happiness: Lessons from a New Science [Magyarul: Boldogság: Fejezetek egy új tudományból]**. Lexecon Kiadó, Győr, 2007]

Lee, R. B. [1979]: **The !Kung San: Man, Women, and Work in a Foraging Society**. Cambridge University Press, Cambridge

Pinker S. [2018]: **Enlightenment Now: The Case for Reason, Science, Humanism, and Progress**. Penguin Books, New York [Magyarul: Felvilágosodás most: Védőbeszéd az értelem, a tudomány, a humanizmus és a haladás mellett. Alexandra Kiadó, Pécs, 2019]

Ponting, C. [2007/1991]: **A New Green History of the World: The Environment and the Collapse of Great Civilisations**. Vintage Books, London

Rees, W. E. [2000]: **Patch Disturbance, Eco-footprints, and Biological Integrity: Revisiting the Limits to Growth [or Why Industrial Society Is Inherently Unsustainable]**. In: Pimentel, D. – Westra, L. – Noss, R. F. [eds]: **Ecological Integrity: Integrating Environment, Conservation, and Health**. Island Press, Washington D. C.

Vida G. [2007]: **Fenntarthatóság és a tudósok felelőssége**. Magyar Tudomány, 12, 1600. o. <http://www.matud.iif.hu/07dec/15.html>”[html](http://www.matud.iif.hu/07dec/15.html)

Nagy Zita Barbara [2018]: **A jólét és a jólét közgazdasági összefüggéseinek komplex elemzése: A jövedelemegyenlőtlenség természetes határa**, PhD-disszertáció, Pannon Egyetem, Keszthely

Szigeti Cecília, Tóth Gergely [2015]: **Egyenlőtlen egyenlőtlenségek a 21. században**, in: Nagy Zita Barbara (szerk.), LVII. Georgikon Napok, Pannon Egyetem, Keszthely, p. 515–521.

Világbank: **Gini-index**, World Bank Estimate <https://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.GINI>

Wikipedia: **Lorenz-görbe** http://en.wikipedia.org/wiki/File:Economics_Gini_coefficient.svg

Wikimedia [2019]: **A különböző országok jövedelmi egyenlőtlensége a Gini-index alapján** https://commons.wikimedia.org/wiki/File:2017_Coeficiente_de_Gini_Map_a_del_mundo.svg

World Inequality Database <https://wid.world/world>

Egyenlőtlenség a társadalmakon belül

Szerző: Horváth Balázs / egyetemi docens, Széchenyi István Egyetem

Modern társadalminkban az emberek közötti vagyoni különbségek meglehetősen vitathatatlan. A mértékét leíró Gini-index a mezőgazdaság megjelenésekor kezdett emelkedni, és a fejlett világban a XIX. század közepén elérte maximumát. Értéke ezt követően egy évszázadon keresztül csökkent, majd újra növekedésnek indult, ami napjainkban is folytatódik. A fejlődő országok a fejlettekhez képest fáziskésében vannak. Egyenlőtlenségük a jövőben várhatóan csökkenni fog, mert a Wagner-törvény értelmében gazdagabbá válásukkal lendületet kap az újraelosztás, ami a nagyobb egyenlőség irányába viszi előre társadalmukat. 1985 és 2012 között Mexikó máris megötszörözte szociális kiadásait. Egyelőre azonban a fejlődő országok egyenlőtlensége a fejletteknél is nagyobb, mert náluk az újrafelosztásnak még nincsenek hagyományai, és jövedelmüknek csak kis részét fordítják olyan szociális kiadásokra, amelyek a fejlettekben a vagyoni különbségek mérséklésében hatékonyan bizonyultak [de amelyekkel együtt is, mint láttuk, egyenlőtlenségük növekedésben van]. Mindezekkel együtt is a globális egyenlőtlenség, amely minden egyes személyt figyelembe vesz állampolgárságtól függetlenül, állítólag csökken a világban egy számítás szerint 1980, egy másik szerint 2000 óta [Pinker 2018].

Kevésbé optimista források ezzel szemben arról tudósítanak, hogy a jövedelmi egyenlőtlenség a fejlődő országokban 1990 és 2010 között összességében 11%-kal nőtt. A korábban megfogalmazott hipotézissel szemben – mely szerint a gazdasági növekedés az alacsony jövedelmű országokban az egyenlőtlenség növekedését, a magas jövedelmű országokban az egyenlőtlenség csökkenését vonja maga után – mindkettőben ugyanakkora valószínűséggel tapasztalni az egyenlőtlenség növekedését, ahogy a gazdaság erősödik. Egy harmadik tanulmány azt állapítja meg, hogy a fejlődő világban az egyenlőtlenség az elmúlt 30 évben mérséklődött ugyan, de ez az országok közötti különbség csökkenésének tudható be, míg az egyes országokon belül az egyenlőtlenség lassú növekedése, az utóbbi 20 évben pedig hozzávetőleges változatlanúsága figyelhető meg.

Érdemes szem előtt tartani azt a körülményt, hogy a Pinker által idézett két becslés mindegyike ugyanazon szerző egyazon könyvéből

származik, míg az egyenlőtlenség növekedéséről beszámolókat egymástól függetlenek, és részben nemzetközi szervezetek [az ENSZ Fejlesztési Programja, Világbank] nevéhez fűződnek. Már csak ennek alapján is valószínűbbnek tűnik az a következtetés, hogy az egyenlőtlenség napjainkban mind a fejlett, mind a fejlődő országokban növekedésben van.

Elképzelhető persze, hogy az emberek nem is az egyenlőtlen elosztástól ódzkodnak, hanem attól, ha ez nem fair módon történik. A felvetés szerint, ha a többit a keményebben dolgozók kapják, akkor mindenki elégedett az elosztással [Pinker 2018]. Kérdés, hogy ez az ideál nyugati világunkban megvalósul-e. Az egy- vagy másfélmillió forintos nyugdíjjal rendelkezők csakugyan tízszer annyit tettek életükben, mint akik átlagos nyugdíjat kapnak? A politikusok dolgoznak öt-tízszere többet vagy jobban az átlagembernél? A 35 millió forinttal jutalmazott olimpiai bajnokok teljesítménye valóban meghaladja 10 millió forinttal az ezüstérmesekét [akik tőlük esetleg csak 0,01 másodperccel maradtak le]? A „szétosztott tudomány” [Vida 2016] erkölcsi és anyagi elismerésben részesülő specialistái valóban mélyebben értik a világunkat nyomtasztó komplex problémákat, és azok megoldásában hatékonyabban működnek közre, mint a mellőzött generalisták [Takács-Sánta 2008]? Olvastam már olyan tanársegédi cikket, amelyet lényeglátóbbnak gondolok egyes professzori elemzéseknél, a magasabb jövedelmet mégis utóbbiak kapják. Valószínű, hogy az anyagi megbecsülés csak ritkán tükrözi a valós érdemeket, és az egyenlőtlenség, valamint az igazságosság hiánya nagyon gyakran egybeesik.

Szintén kifogásként merül fel, hogy probléma-e egyáltalán az egyenlőtlenség növekedése [már amennyiben az igazságosság hiányától különválasztható]. Egy kételkedő azzal érvel, hogy az emberek közötti gazdasági egyenlőség korántsem olyan alapvető komponense a jólétnek, mint az egészség, a hosszú élet, a gazdagság vagy a béke, hiszen mindaddig, amíg az ember jómódban él, nincs semmi baj a jövedelmi egyenlőtlenséggel. Úgy véli, a státuszszorongást, mely szerint az egyenlőtlenség növekedése még akkor is csökkenti a jólétet, ha közben mindenki gazdagabbá válik [csak éppen nem egyenlő mértékben], „perspektíván belül kell tartanunk”.

Sőt, fejlődő országokban az egyenlőtlenség állítólag bátorító hatással van, amely nagyobb reményt szül, mint amekkora deprivációt okoz, így még hozzá is járul a boldogság növekedéséhez [Pinker 2018].

A fenti hipotézis érvényességét megkérdőjelezi egy kutatás, melynek eredménye szerint az emberek szívesebben keresnek 50 ezer dollárt és élnek olyan környezetben, ahol mások éves jövedelme is ugyanekkora, mint keresnek évi 100 ezer dollárt és élnek olyanok között, akik 250 ezerből gazdálkodnak [Buettner 2011]. Tehát közérzetünk szempontjából nem a jövedelmünk abszolút összege a döntő, hanem a másokéhoz viszonyított nagysága [Szendi 2014], függetlenül attól, ki mit tett le az asztalra. A viszonylag rosszabb szociális-gazdasági helyzet annál fogva okoz rosszabb egészséget, hogy a másoktól való lemaradás érzése depressziót vált ki, s ez vezet végül különféle betegségekhez. Amikor a feleségek rosszabbnak ítélik meg anyagi helyzetüket, az negatívabban befolyásolja férjeik halálvesztési arányait, mint azok saját véleménye ugyanerről – a nők férfiakkal szembeni elvárásai komoly stresszforrást jelentenek a férfiak számára [Kopp 2012].

Nemcsak a jövedelembeli különbségeknek, hanem önmagában a rangsornak is vannak negatív következményei. A páviánok stresszhormonszintje annál magasabb, minél alacsonyabb helyet foglalnak el a rangsorban. A hierarchiában legalul elhelyezkedők állandóan stresszesek, és viselkedésük – leszegett fej, étvágytalanság, energiahány, a mozgás kerülése – a depressziós emberekre emlékeztet. Utóbbiak abban is hasonlítanak rájuk, hogy nekik is igen magas a stresszhormonszintjük [Hari 2018]. Egy nagyszabású kutatás valóban úgy találta, hogy minél nagyobb egy társadalomban az egyenlőtlenség, annál gyakoribbak a különféle mentális betegségek, köztük a depresszió. Ezért felmerül annak lehetősége, hogy a depresszió sok esetben egyszerű fiziológiás válasz lehet az alávetettségre, amiben mindenkinek része van, aki a munkahelyén főnök irányítása alatt dolgozik, vagy aki a tévében látott közszereplőknél kisebb befolyást tudhat a magáénak. Úgy tűnik, fajunk rendkívül érzékeny a hierarchiára, és minél nagyobb a rangbéli szakadék, viselkedésünk és testtartásunk annál jobban tükrözi a legyőzött egyedekét.

Fotó: © 1STunningART / AdobeStock

A rangsorok létezéséből a felül álló számára is jelentős hátrányok adódnak. A vezetői léttel ugyanúgy együtt jár a fokozott stressz, mint az alávetettség, amihez hozzáadódik még a barátok hiánya is [Morris 1979]. A gyűjtő-vadászó kultúrák valószínűleg tíz- vagy százezer éveken át is képesek voltak arra, hogy a magasabb rang elérésére irányuló késztetésünket háttérbe szorítsák, és szinte különbségtételt nélkülöző társadalmakat alakítottak ki. Ezekben az egyenlőség foka minden mértéket meghalad, amit modern civilizált államokból ismerünk, de kialakulása nem automatikus. A természeti népek tisztában vannak a hatalomvágy létezésével, de annak ártalmas következményeivel is, ezért az egyenlőséget aktívan, a kulturális evolúciójuk során kidolgozott számos eszköz alkalmazásával tartják fenn. Ilyen a gúny, az engedtlenség és a neveltségesség, amelyek többnyire bőven elegendők a hatalomra törők leszerelésére, de az illető magára hagyásáig, sőt, a gyilkosságig is elmennek, ha a szelídebb eszközök nem használnak [de Waal 2006]. A busmanoknak tárgyuk nem sok van, vonzódni hozzájuk nincs értelme, az egyik leg súlyosabb vétségnek mégis a fősvénységet tartják [amit már csak az arrogancia múl

felül]. Aki beleszeret a tárgyakba, és titokban nagy gyűjteményt halmoz fel belőlük, szerintük gyógykezelésre szorul. Ilyenkor az illetőt valahogyan ráveszik a bőkezű, nyakló nélküli adakozásra, „hogyan az már fájjon”. Egészen addig folytatják ezt, míg mindenki számára nyilvánvalóvá nem válik, hogy kigyógyult betegségéből [Lee 1979].

A mezőgazdasági forradalommal a hosszú időn át tartó egyenlőségnek vége szakadt, és az emberiség visszatért egy olyan társadalmi struktúrához, amit kulturális evolúciónk során rég magunk mögött hagytunk.

Irodalomjegyzék

Buettner, D. [2011/2010]: **Thrive: Finding Happiness the Blue Zones Way**. National Geographic, Washington D.C.

Hari, J. [2018]: **Lost Connections: Uncovering the Real Causes of Depression – and the Unexpected Solutions**. Bloomsbury Circus, London

Kopp M. [2012]: **A lelkiállapot és az egészség összefüggései**. In: Ádány R. (szerk.): *Megelőző orvostan és népegészségtan*. Medicina Könyvkiadó, Budapest

Lee, R. B. [1979]: **The !Kung San: Man, Women, and Work in a Foraging Society**. Cambridge University Press, Cambridge

Morris, D. [1979/1969]: **The Human Zoo**. Triad/Panther Books, Frogmore

Pinker S. [2018]: **Enlightenment Now: The Case for Reason, Science, Humanism, and Progress**. Penguin Books, New York [Magyarul: **Felvilágosodás most: Védőbeszéd az értelem, a tudomány, a humanizmus és a haladás mellett**. Alexandra Kiadó, Pécs, 2019]

Szendi G. [2014]: **Értelmes szenvedés: a boldogság**. Jaffa Kiadó, Budapest

Takács-Sánta A. [2008]: **Bioszféra-átalakításunk nagy ugrásai**. L'Harmattan Kiadó, Budapest

Vida G. [2016]: **Szétcsabdalt tudomány, komplex problémák**. In: Horváth B. (szerk.): *Ökológiai lábnyom és fenntarthatatlanság*. L'Harmattan Kiadó, Budapest

de Waal, F. [2006]: **Our Inner Ape: The Best and Worst of Human Nature**. Granta Books, London

Hivatkozások

- <https://www.undp.org/content/undp/en/home/library-page/poverty-reduction/humanity-divided--confronting-inequality-in-developing-countries.html>
- <http://documents.worldbank.org/curated/en/714521468739278352/pdf/multi-page.pdf>
- https://www.researchgate.net/publication/262608920_Income_Inequality_in_the_Developing_World

Kávézó különleges vendéglátókkal

Szerző: Bíró Imola / KÖVET Egyesület

Létezik egy hely Budapesten, ami nem egy szokványos kávézó vagy étterem, hanem egy különleges csapat dolgozik benne, akik elkészítik és felszolgálják a megrendelt ételeket-italokat. Megváltozott munkaképességű majdnem minden munkatárs, de nem ez a szembetűnő, amikor belépünk a kávézóba, hanem az, hogy barátságos, meleg és családias a hangulat, kedves és mosolygó pultos és felszolgáló fogad. Itt lehet egy pohár víz vagy kávé mellett tárgyalni, és senki nem lóg ki a sorból. De mást is tud még ez a kávézó: közösségi és kulturális központ is egyben, heti háromszor telt házassal előadásokkal, beszélgetésekkel. Megfordult már itt a mai magyar kortárs kulturális élet, színészek, zenészek, írók-költők, humoristák, gondolkodók színe-java. Aki járt már a Nem Adom Fel kávézóban és étteremben nemcsak kávé és ételt kap, visz haza magával valami mást is. Az érzést, hogy így kerek a világ, velük együtt, akik kicsit mások.

A Nem Adom Fel Alapítvány kuratóriumi elnöke, Dely Géza adott nekünk interjút, bár a járványveszélyes időszakban nem találkoztunk személyesen, hangfelvételen válaszolt írásban feltett kérdéseinkre.

Már a Nem Adom Fel Alapítvány alakulásánál felmerült az ötlet, hogy legyen egy hely, amit sérült emberek tartanak fenn. Aztán a 2010-es évek elején, a gazdasági válság idején, amikor az ingatlanárak alacsonyok voltak, akkor volt reményük arra, hogy központi, nyilvános helye legyen az Alapítványnak. Szerették volna, hogy az addigra megnövekedett szervezet munkatársai és önkéntesei gyorséttermek, kávézók helyett tudjanak hol találkozni, megbeszéléseket tartani, legyen egy közösségi helyük és irodájuk. Szerencséjükre sikerült egy olcsó ingatlanhoz jutniuk a Magdolna utca 1. szám alatt a piaci ár töredékéért, egy Magyarországról éppen akkortájt kivonuló bank jóvoltából. Majd egy szociális szövetkezetek számára kiírt és egy rehabilitációs foglalkoztatással kapcsolatos pályázat adta az anyagi fedezetet arra, hogy felújítsák az ingatlant, és a dohos pincéből létrejöhessen egy otthonos kávézó és étterem.

Fotó: © Nem Adom Fel Alapítvány

Különleges volt számukra a fogadtatás, amikor megnyílt 2016. januárjában a kávézó, akkor ez volt az első budapesti, ilyen típusú kezdeményezés. A média képviselői egymásnak adták a kilincset, nagy volt az érdeklődés. Szinte

mindenki írt vagy riportot készített róla, amely kezdetben nagy segítség volt, különösen, hogy maga a kávézó helyszíne üzleti szempontból nincs túl előnyös helyen, a Magdolna utca eléggé félreeső terület. A sajtó bevitte a közutadba a helyet, amely sokat segített nekik abban, hogy az emberek valamilyen szinten megismerjék. Sokan ellátogattak hozzájuk csak azért, hogy lássák milyen is egy ilyen kávézó. De minden csoda csak három napig tart, egy ideig lehetett ezen a hullámon ülni, de aztán szépen lassan az egyéb kvalitásokkal kellett elérniük, hogy legyen forgalmuk, és fenntartható legyen a kávézó.

Aki belép a kávézóba, azt látja, hogy egy nagyon hangulatos, rendkívül izgalmasan kialakított hely, aminek picit romkocsmás hangulata van. A téglafalak, a hajópadlószerű borítás, a faasztalok és padok, valamint a régi berendezési tárgyak sajátos és trendi hangulatot kölcsönöznek a kávézónak. Kávézóhoz képest viszonylag nagyoknak mondható a 200 m²-es helyiség, akár 100 ember befogadására is alkalmas, a kerekesszékek miatt tágas közlekedő folyosókkal. Hogyha valaki belép, rögtön egy megváltozott munkaképességű munkatárs köszönti őt és a pulthoz kíséri, ott kell rendelni és fizetni. A rendelést különböző jelölések alapján a felszolgálók viszik ki az asztalhoz. A munkatársak döntő többségében értelmi sérültek, Down-szindrómával és autizmussal élők, de dolgoznak itt látássérültek, hallássérültek és mozgássérültek is.

2015 őszén volt egy stábtoborzás, 27 embert választottak ki, a felvett munkatársak számára akkor tartottak egy három hónapos felkészítést. Ez egy vendéglátás ismeretekkel összefüggő tanfolyam volt, ahol a jelöltek sok olyan dolgot megtanultak, ami később fontos volt a napi működésben [tálcakezelés, felszolgálás, konfliktuskezelés]. Viszonylag könnyű volt

munkaerőt toborozniuk, mivel ez volt az első ilyen típusú hely, és szerencséjükre nagy volt az érdeklődés. Sikerült megalapozniuk egy jó, szakmailag elkötelezett és jól képzett alapcsapatot, magáért beszél, hogy a nyitás óta azok közül, akik velük kezdtek, nagyon sokan ma is ugyanott dolgoznak. 2016-ban azonban a munkaerőpiacon is más volt a helyzet. Az, hogy most általában munkaerőhiány van, a megváltozott munkaképességű munkaerő értékét is megnövelte, ma nehezebb kollégákat találni.

Egy kb. 30 fős, összetartó jó csapat van a kávézóban, büszkén viselik a kávézó egyenruháját, és a fiatalok a munkaidőn kívül is találkoznak, a különböző belső programokra készülnek, színházat csinálnak, jelenetet tanulnak be, van egyfajta csapatkohézió. A koronavírus idejére ugyan bezárt a kávézó, de érződik, hogy a virtuális térben is zajlik az élet a közösségben. A csapatért felelős vezető, Tunyogi Szilviát dicséri a kialakult szoros munkatársi-baráti közösség, aki nagyon jól összefogja a csapatot. Olyan emberek dolgoznak a kávézóban, akik valami jót akarnak csinálni.

Alapcéljuk, hogy jót hozzanak létre, értéket adjanak hozzá a világhoz. A profitszerzés másodlagos, a kávézó gazdasági fenntarthatósága szempontjából fontos. Az, hogy értéket hoznak létre meghatározó a működésük szempontjából. Ilyenek például a kulturális programok, amelyek Köleséri Sándor munkáját dicsérik. Rendkívül jó érzéssel nyúl hozzá, hogy milyen programokat szervezzen. Hetente háromszor telt házassal esték vannak, ezt a legkülönfélébb programokkal biztosítják. Ismert személyekkel beszélgetések, zenei programok, időnként kísérleti színház, monodrámá-szerű előadások vannak a Nem Adom Fel kávézóban. A magyar költészet és kortárs irodalom legjava már megfordult náluk,

és bíznak abban, hogy mások is sorra kerülnek. Nagyon izgalmas a kulturális kínálat, de ez nem mindig hoz profitot inkább értéktérítés szempontjából fontos. Izgalmas dolog, hogy a Magdolna utcában egy fogyatékosok által működtetett kávézó estéről estére telt házzal működik; ez már önmagában nagy siker, még ha a profitban nem is nagyon mutatkozik meg a magas vendéglétszám.

Az alapítvány két munkatársa is egy éppen folyamatban lévő felkészítésre jár, ahol a társadalmi hatás mérésére készítik fel őket. Szeretnék konkrét mérőszámokat, mert most legfeljebb a vendégszámmal tudják mérni a társadalmi hatást.

Fenntarthatóság szempontjából 3-4 lába van a kávézónak: délben van menüztetés, ahol nagy számban megfordulnak emberek; vannak a céges programok, sajtótájékoztatók, céges megbeszélések; teljesítenek magánemberektől érkező megrendeléseket, pl. szerveznek születésnapokat, és már több esküvői vacsora is volt a kávézóban. A negyedik lábat a kulturális programok jelentik.

A céljuk, hogy minél több újrahasznosítható eszközzel tudjanak működni, és hogy olyan helyről szerezzék be az alapanyagokat, amivel más társadalmi vállalkozást is támogathatnak. Ez most még nem teljeskörűen működik így, mert gyakran anyagi akadályai vannak.

Fotó: © Nem Adom Fel Alapítvány

Alapvetően jó kollegiális és baráti kapcsolatot ápolnak azokkal a szervezetekkel, akik hasonló társadalmi vállalkozásként működtetnek ilyen helyeket: az Ízlelő étteremmel [Szekszárd és Budapest], valamint a Hatpötytyessel [Székesfehérvár], és ismerik az Adna Cafét is [Budapest].

Vannak további terveik a jövőre nézve, miután a Nem Adom Fel kávézó jó üzenetet hordoz, van szellemisége. Szeretnék, hogy más további ilyen típusú kávézók is legyenek Budapesten. Már konkrét lépéseket is tettek ezért, és különösen izgalmas, hogy egy budapesti iskola büféjében gondolkodnak. Ez egyelőre kísérleti fázisban van, de a koronavírussal kapcsolatos nehézségek megakasztották a folyamatot. Ha visszaáll az élet a rendes kerékvágásba, akkor reményeik szerint hivatalosan is meg fog nyitni a nagyközönség felé.

Dolgoznak egy nemzetközi pályázaton is, hogy a Never Give Up brand még erősebb legyen, hiszen a missziójuk, hogy a brand szellemiségét adják tovább. Azt, hogy mindenki más értéket kapott az élettől, amit lehet soknak vagy kevésnek ítélni, de mindenki tehet azért, hogy a kapott talentumokból a lehető legtöbbet hozza ki. A Nem Adom Fel csapata hisz abban, hogy mindenki elég gazdag ahhoz, hogy másoknak segítsen, és ezáltal egy picivel jobbá tegye a világot.

Fotó: © Nem Adom Fel Alapítvány

Névjegy

Név Dely Géza
 Életkor 52 év
 Család 3 felnőtt és 2 kicsi gyermek
 Foglalkozás nonprofit szervezeti vezető
 Végzettség szociálpedagógus, szociális munkás
 Kedvenc kedvenc könyv: Biblia, kedvenc film: Napfény Holdnővér, kedvenc író: Rejtő Jenő

„De mi nem a meghátrálás emberei vagyunk, hogy elveszünk, hanem a hitéi, hogy életet nyerjünk!” [Zsid.10:39]

Vállalkozás

CÉGNÉV	Nem Adom Fel Alapítvány
MÁRKANÉV	Nem Adom Fel
ALAPÍTÁS ÉVE	2006
SZÉKHELY	1093 Budapest, Lónyay u. 3.
FOGLALKOZTATOTTAK SZÁMA	kb. 200 fő
FORGALOM HUF 2019/ÉV	kb. 350 millió Ft

Fotó: © Nem Adom Fel Alapítvány

Másért Vállalkozó?

CÉL, KÜLDETÉS	„Az, hogy sokat, vagy keveset kaptunk az élettől, mindig viszonyítás kérdése. Ezért mindig az a feladatunk, hogy minden ránk bízott értékből, talentumokból a lehető legtöbbet hozzuk ki. Ez az, amit soha nem szabad feladni.” - Ezt az üzenetet szeretnénk minden aktivitásukkal közvetíteni. Korábbi jelmondatuk: „Mindenki elég gazdag ahhoz, hogy másoknak segítsen!” Új jelmondatuk: „Lelket öntünk a világba!”
TERMÉK, SZOLGÁLTATÁS	Több olyan kezdeményezésük is van, amely társadalmi vállalkozás jellegű: Nem Adom Fel kávézó; Nem Adom Fel tréningcsapat; Nem Adom Fel együttes és a Never Give Up gospel kórus; Nagy Lépés futárszolgálat; Nem Adom Fel takarító és kertgondozó szolgálat; Piacok napja
PROFIT	Az alapítvány közhasznú tevékenységeire fordítják
KÖRNYEZETTUDATOSSÁG	Fontos értéknek tartják. A telephelyeiken igyekeznek szelektíven gyűjteni a hulladékot, és a beszállítók megválasztásánál is fontos szempont. Több olyan szemléletformáló programjuk van, amely kapcsolódik a környezettudatossághoz, illetve a „Roll Natural” programjuk a fogyatékos-sággal élő embereknek segít felfedezni természeti és környezeti értékeinket.

Az egyenlőtlenség evolúciója

Szerző: Horváth Balázs / egyetemi docens, Széchenyi István Egyetem

Köztudomású, hogy a természeti népek legtöbbször határozottan egyenlőségpárti. Tudunk azonban olyanokról is (pl. a pacifikus észak-nyugat bennszülöttei), akiknek vadászó-gyűjtögető létükre olyan sok lazac, bogyós gyümölcs és prém zsákmányállat állt rendelkezésükre, hogy letelepedett életmódot folytattak. Társadalmukban hatalmas volt az egyenlőtlenség: örökletes nemesi réteget hoztak létre, rabszolgákat tartottak és luxuscikkeket halmoztak fel. Első közelítésben logikus lehet ebből arra következtetni, hogy mivel a mezőgazdasági forradalom elindulása és a legtermékenyebb területek elfoglalása előtt jóval több nép élhetett letelepedve és hozzájuk hasonló bőségben, az egyenlőtlenség talán egészen univerzális lehetett a paleolitikumban [Pinker 2018].

E feltételezés igazságtartalma azonban kétséges. 1 fő/km²-t meghaladó népsűrűsége a több mint kétszáz számba vett nép közül csak az amerikai észak-nyugati partvidéken, Kaliforniában, ill. Ausztrália trópusi, szubtrópusi vidékein ismerünk példákat [Kelly 2007], így a letelepedett életmód korábban sem lehetett széleskörűen elterjedt. Valószínűbb, hogy az Afrikában és Ázsiában szinte kizárólagosként megfigyelt egalitárius berendezkedés [Hitchcock 2008; Endicott 2008] lehetett általános.

Megfigyelések szólnak amellett, hogy az egyenlőtlenség miatti felháborodás „első természetünk” része [megkülönböztetve a másodiktól és a harmadiktól, amelyeket az adott kultúra alakít ki], és ugyanolyan mélyen gyökerező hajlamunk, mint a szülők és gyermekek közötti szeretet, a gyermekgyilkosságtól való iszonyodás vagy az ismeretlentől való félelem. Mindezek azért épültek be a pszichológiánkba, mert evolúciós múltunk során százezer éveken át előnyösnek bizonyultak – véli van Schaik és Michel [2017]. Ha pedig így volt, akkor nemcsak nem lehetett az egyenlőtlenség a meghatározó evolúciós tapasztalatunk, hanem nem is válhat számunkra soha magától értetődővé.

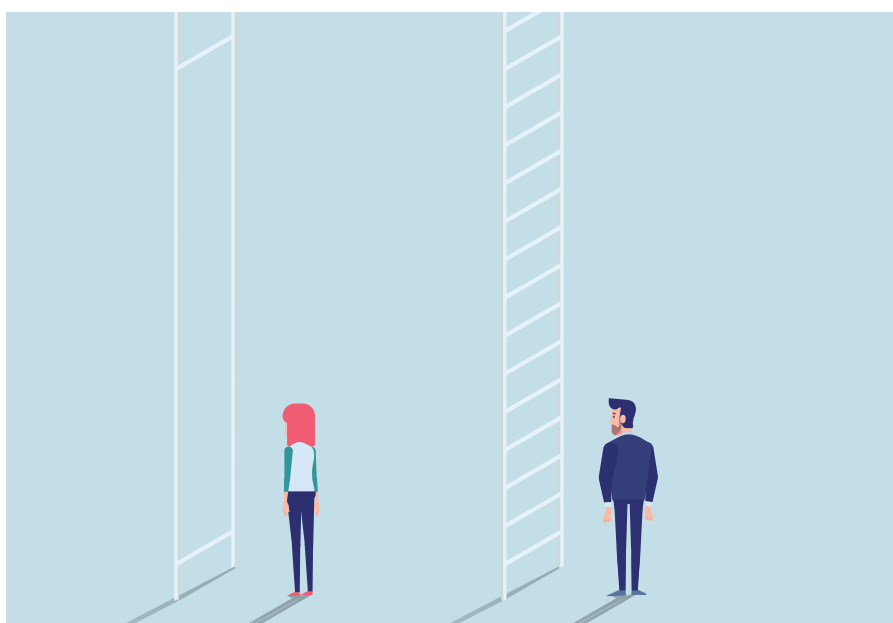
Az újlégi majmok közé tartozó csuklyásmajmokkal végzett kísérletek eredményei azonban ennél is többre engednek következtetni. Egy kísérletben két majomnak ugyanazt a feladatot adták, majd miután végeztek, hol uborkaszeletet, hol szőlőt kaptak jutalom gyanánt. A csuklyásmajmok mindkettőt szeretik, de a szőlő igazi ínycsalatnak számít. Amíg mind-egyikük ugyanazt kapta, minden rendben volt. De amikor a kutatók egyikük fáradozásait uborkaszelettel, másikukét szőlővel honorálták, az uborkát kapó majom váratlanul hatalmas patáliát csapott [de Waal 2013]. Újabb kísérletek kiderítették, hogy ha egyikük [a kísérletben bóbitás gibbon] úgy kap kisebb

jutalmat, hogy feladata még nagyobb erőfeszítést is kívánt, az tovább növeli a felháborodását [Wolkenten és mtsai, 2007]. Míg ha mindkét fél uborkát kap, és a szőlőt csak közszemlére teszik a kutatók, nem tapasztalnak tiltakozást. A reakciót tehát egyértelműen az igazságtalanság váltja ki [de Waal 2009].

Kutyákon szintén megfigyelték, hogy bár ingyen is szívesen adnak pacsit, de ha egy kutyatársukat ezért megjutalmazták, míg őket nem, akkor megtagadják a pacsizást. Csimpánzokkal hasonló eredménnyel végezhető el az uborkás-szőlős kísérlet, mint a csuklyásmajmokkal, egy különbséggel: a szőlőt kapó csimpánz is gyakran visszautasítja a jutalmat, ha látja, társának csak uborka jut. A csimpánzok és a bonobók tehát az egyenlőséghez még azon az áron is ragaszkodnak, ha ezáltal ők maguk rosszabbul járnak. Hisztérikus reakciójuk annál erősebb, minél távolabbi ismerősök között történik az igazságtalanság [de Waal 2009, 2013].

A saját fajunkon végzett kísérletek hasonló eredményre vezettek. Antropológusok a világ számos kultúráját tesztelték úgy, hogy ultimátumjátékot játszottak emberekkel, és mindenhol azt tapasztalták, hogy csakis az egyenlő elosztás volt elfogadható. Azok a játékosok, akik partnerüktől nem fair ajánlatot kaptak, düh és megvetés érzéséről számoltak be [de Waal 2013].

A kutya és a csimpánz közismerten hierarchikus fajok, amelyek körében egyenlőségről nem beszélhetünk. Mi a helyzet e szempontból a csuklyásmajmokkal? Az ő csoportjaiban a társas kapcsolatok kiegyensúlyozottabbak, mint az óvilági majmoknál, ám egyes egyedek számkivetettek lehetnek [Kuhn 1988]. A bóbitás gibbonoknál [Cebus apella] az alárendelt egyedeknek addig kell várniuk az evéssel, amíg a domináns hím és „kisérete” jól nem laktak a gyümölcsstermő fán [Janson 2001]. Úgy tűnik tehát, hogy az „azonos teljesítményért egyenlő jutalmat” elvéhez nemcsak

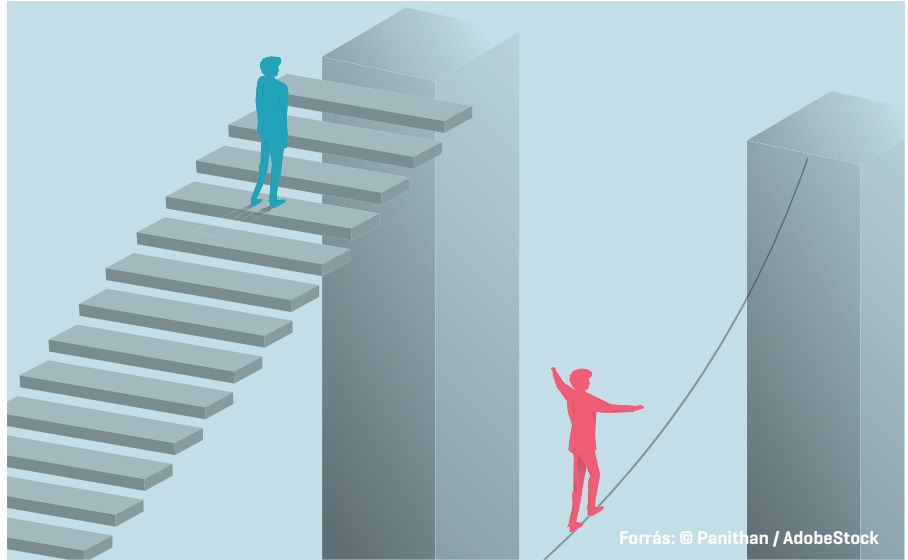

az ember, hanem több olyan faj is ragaszkodik, amely természetes körülmények között rangsort kialakítva, azaz eredendő egyenlőtlenségben él. Ez arra utal, hogy az egyenlőség e fajoknak még csak nem is az első, hanem a „nulladik” természete: akkor is azt preferálják, ha evolúciós múltjuk során kevés alkalmuk volt megtapasztalni.

Az egyenlőtlenség az eleve hierarchikus fajokban is számos probléma forrása. A feltörekedni kívánó csimpánzhímekben frusztrációt okoz a rangsorban felettük álló sikere, amelynek enyhüléséért véres küzdelmet is vállalnak. A hatalomszerzés a hím csimpánzok fő vágya, amelyet megszállottan igyekeznek kielégíteni; ha sikerül, nagy előnyök birtokosai lesznek, ha elveszítik, intenzív keserűség az osztályrészük. A hímek számára a nagyobb szaporodási siker, a nőstények számára a több táplálék egyértelműen előny. Ugyanakkor a magas pozíció magas stressz-szinttel is együtt jár, aminek csimpánzoknál ugyanúgy gyomorfekély vagy szívroham lehet a következménye, mint a humán vezetőknél. A hatalomért folytatott állandó küzdelem, illetve a vele járó sérülések és stressz miatt a csimpánzcsoportokban a hímek száma gyakran csak fele a nőstényekének; a sokkal kevésbé hierarchikus bonobók hímei hosszabb életet élnek és egészségesebbek a csimpánzhímeknél, és mindkét nemet ugyanannyi egyed képviseli [de Waal 2006].

A vezető pozíciót elnyerni kívánó emberek fő prioritása ugyanúgy a hatalom megszerzése, mint a csimpánztársadalmakban, de míg utóbbiak szándékuknak nyíltan kifejezést adnak, előbbieket palástolják, helyette a rájuk bízottak önzetlen szolgálatát jelölik meg céljukként [„miniszter” szavunk is eredetileg „szolgát” jelent]. Az eredmény a rangsor kialakulása, ami a fentiek értelmében végső soron sem az alávetetteknek, sem a rangsor elején állóknak nem jó [de Waal 2006]. A társadalmon belüli jövedelemkülönbségekről kimutatták, hogy csökkentik a kölcsönös bizalmat, növelik az erőszakot és gyengítik az immunrendszert, ami az egészség romlásában mutatkozik meg. A jelenség nemcsak az egyes országok között, hanem az USA-n belül az államok között is megfigyelhető [de Waal 2009].

A nem emberszabású majmok rangsora viszonylag egyszerű, ők mindig a győztest támogatják, aminek alapján szigorú hierarchiát tartanak fenn. Az emberszabásúak közül a csimpánzoknál a rangsor már korántsem olyan egyszerű és lineáris, mint általában képzeljük. Ők küzdelem esetén ugyanolyan gyakran támogatják a vesztest, mint a győztest, náluk

Forrás: © Panithan / AdobeStock

egy agresszor sosem tudhatja, segítséget kap-e, vagy ellenállásban részesül majd. A csimpánztársadalom kórusban üvöltéssel megakadályozhatja a túlzott hatalmaskodást, akár kiközösítéssel is sújthat. Verekedéseknél az alfahím feladata a résztvevők szétválasztása, amit bámulatosan pártatlanul tudnak megtenni [vagyis anélkül, hogy barátaik vagy rokonaik irányába részrehajlók lennének]. Sőt, a verekedések kitörése előtt a szembenálló, felnőtt hímek gyakran az alfanőstény karjaiba rohannak, ahol addig rikoltoznak egymással, míg a nőstény el nem simítja a nézeteltérést. Az alfahím távolról sem teljhatalmú, és a csoport sem mindenkit fogad el vezetőnek, függetlenül az illető fizikai erejétől [ami egyébként sem lenne elegendő jól működő szövetségek nélkül]. Mi több, a rangsor mögött olyan háttérerők működnek, amelyek még nagyobb mértékben határozzák meg a tényleges erőviszonyokat, mint a formális hierarchia [de Waal 2006].

Ezt a bonyolult, nehezen átlátható hierarchiát finomította tovább az ember kulturális evolúciója során, és jutott el a szinte teljes egyenlőség állapotába. Ennek a mezőgazdaság kialakulása vetett véget, és ma az anyagi egyenlőtlenség magas szintjét és növekedését tapasztalhatjuk, az ezzel járó negatív társadalmi és egészségügyi következményekkel együtt.

Irodalomjegyzék

Endicott, K. [2008]: **Introduction: Asia.** In: Lee, R. B. – Daly, R.: **The Cambridge Encyclopedia of Hunters and Gatherers.** Cambridge University Press, New York
Hitchcock, R. K. [2008/1999]: **Introduction: Africa** In: Lee, R. B. – Daly, R.: **The Cambridge Encyclopedia of Hunters and Gatherers.** Cambridge University Press, New York

Janson C. H. [2001]: **New World Monkeys: Leaf Eaters of the New World.** In: MacDonald, D. W. [ed][2001]: **The New Encyclopedia of Mammals.** **Andromeda Oxford** [Magyarul: **Csulkyásmajmok.** In: Emlősök II. Novum Kiadó, Budapest, 2007]

Kelly, R. L. [2007]: **The Foraging Spectrum: Diversity in Hunter-Gatherer Lifeways.** Percheron Press, New York

Kuhn, H.-J. [1988]: **Herrentiere: Einleitung.** In: Keienburg, W. [szerk.]: **Grzimeks Enzyklopädie, Säugetiere.** Kindler Verlag, München [1988] [Magyarul: **Főemlősök: Bevezetés.** In: Emlősök enciklopédiája. Esély Kiadó, Budapest, 1994]

Pinker S. [2018]: **Enlightenment Now: The Case for Reason, Science, Humanism, and Progress.** Penguin Books, New York [Magyarul: **Felvilágosodás most: Védőbeszéd az értelem, a tudomány, a humanizmus és a haladás mellett.** Alexandra Kiadó, Pécs, 2019]

van Schaik, C. – Michel, K. [2017]: **Das Tagebuch der Menschheit: Was die Bibel über unsere Evolution verrät.** 5. Auflage. Rowohlt Taschenbuch Verlag, Hamburg [Magyarul: **Az ember három természete: A Biblia evolúciós olvasata.** Typotex, Budapest, 2019]

de Waal, F. [2006]: **Our Inner Ape: The Best and Worst of Human Nature.** Granta Books, London

de Waal, F. [2009]: **The Age of Empathy: Nature's Lessons for a Kinder Society.** Three Rivers Press, New York

de Waal, F. [2013]: **The Bonobo and the Atheist: In Search of Humanism Among the Primates.** W. W. Norton & Company, New York

Wolkenten, M. – Brosnan S. F. – de Waal, F. B. M. [2007]: **Inequity responses of monkeys modified by effort.** PNAS, 104, 47, 18854–18859

Elérhető energetika az önkormányzati szektorban

Avagy a legyorsabban megtérülő beruházás

Szerző: Kottmayer Krisztina / a Német-Magyar Tudásközpont Kft. energiahatékonysági képzésekért felelős munkatársa

Idén az energiahatékonyság jegyében szervezett találkozót a környező települések polgármesterei számára Kreisz László, Taksony polgármestere. Az ötlet a helyi energetikai projektsorozatról indult ki, Taksonyban ugyanis már évek óta kiemelt téma az energiaköltségek csökkentése és a fenntarthatóság. Kreisz László véleménye szerint rendkívül fontos feladat felhívni az önkormányzatok figyelmét az energetikában rejlő kiaknázatlan lehetőségekre. Komoly potenciál rejtőzik ezen a területen anyagi és klímavédelmi szempontból egyaránt. A találkozón önkormányzati szektorban megvalósított energetikai projekteket mutattak be, valamint a téma szakértője, Dr. Magyar Zoltán energetikus, a BME Épületenergetika és Épületgépészeti tanszékének docense, az Energiagazdász képzés vezetőtanára is beszélt a kérdés fontosságáról, esettanulmányokat mutatott be, és az önkormányzatok jogszabályi kötelezettségeire is kitért. Mindezekon felül a Német-Magyar Ipari és Kereskedelmi Kamara Tudásközpontja bemutatta energiahatékonysági képzéseit, az EUREM Energiagazdász képzést, amely biztosítja az energetikai projektek megvalósításához szükséges szakmai tudást, valamint a Junior Energiagazda képzést, amely a fiatal munkatársak érzékenyítésére, szemléletformálására helyezi a hangsúlyt.

Taksonyban 2014 óta számos projektet valósítottak meg, s ezek milliós nagyságrendű megtakarítást eredményeztek. Rendkívül hatékony segítséget jelentenek e téren az önkormányzatok számára elérhető pályázati lehetőségek, akár 80-100%-os támogatási intenzitással. Sok esetben egyébként is szükségessé válik egy-egy

önkormányzati kézen lévő épület [óvoda, iskola, orvosi rendelő stb.] felújítása, bizonyos berendezések, rendszerek cseréje. Ezt minimális plusz ráfordítással megvalósíthatja a helyi energetikus úgy, hogy a projekt akár néhány hónap alatt megtérüljön, és egy éven belül milliós nagyságrendű megtakarítást hozzon. Az így szerzett jelentős pénzüsszeggel természetesen az önkormányzat szabadon rendelkezhet, azt a legszükségesebb területekre fordíthatja.

A fenti példát már számos sikeres projekttel tudja alátámasztani a taksonyi energetikus, Rung Alíz, aki az alábbi projektekkal minden kétséget kizáróan bizonyította, hogy érdemes az energetikával foglalkozni, s ez talán a legjövődélmezőbb befektetés az önkormányzatok számára.

Alíz számára a szakmai alapokat az EUREM Energiagazdász képzés adta. Ez egy olyan nemzetközi képzési hálózat, amely jelen pillanatban Magyarországon piacvezető az energetikai képzések között. Egyedülállóan gyakorlatorientált és felhasználócentrikus, s mindemellert egy olyan szakmai közösség, hálózat tagjává válhat valamennyi résztvevő, ahonnan nem csupán a kurzus alatt, hanem azt követően is bármikor kaphat segítséget a projektjeihez. A képzés keretén belül a résztvevők betekintést nyernek az energetikát érintő valamennyi szakmai témába [épületenergetika, világítás, fűtés, klimatechnika, megújuló stb.], majd egy saját intézményükre, vállalatukra szabott projektet dolgoznak ki konzulensi segítséggel. Már ennek az egyetlen a projektnek a megvalósítása is jelentős megtakarítást eredményezhet, de Alíz példájából jól látható, hogy ez még csak a kezdet. A végzett energi-

gazdász már saját projekteket tervezhet és valósíthat meg, melyekkel egy önkormányzat további milliókat takaríthat meg.

Kezdetben Alíz nagy kihívásnak élte meg ezt az új feladatot, mivel nem volt korábban szakirányú végzettsége. Az idő azonban őt igazolta. A fenti sikeres projekteket követően ő már rutinos energetikusként veti bele magát az újabb és újabb projektekké, és mára már online számláló is mutatja az önkormányzat honlapján a Taksonyban telepített napelemes rendszerekkel megtakarított energiát és pénzt, amelynek augusztus 17-i állását az alábbi táblázat mutatja:

NAPELEMES RENDSZER SEGÍTSÉGÉVEL MEGTERMELT ZÖLDENERGIA		
PROJEKTHELYSZÍN	MEGTAKARÍTÁS KWH-BAN	MEGTAKARÍTÁS FORINTBAN
NÉMET NEMZETISÉGI ÁLTALÁNOS ISKOLA	63.447,16 kWh	3.545.425 Ft
MŰVELŐDÉSI HÁZ	6.518,20 kWh	364.235 Ft

Az idei taksonyi rendezvényen Alíz mellett szót kapott Dorsánszki Zsolt is, aki 2019-ben végezte el az Energiagazdász képzést egy közszolgáltató cég, a Gyöngyösi Városgondozási Zrt. vezetőjeként. A társaság egyik alaptevékenysége a távhőszolgáltatás, amelynek kazánháza jelentős mennyiségű földgázt és villamos energiát használ. Zsolt projektjének célkitűzése az volt, hogy a kazánház működéséhez szükséges villamos energia legalább 50%-át helyben, megújuló energia segítségével állítsa elő, ezért egy napelemes rendszert tervezett az épület tetejére. A projekt során elért energiamegtakarítás 45,5 MWh/év, amely éves szinten 1.134.000 Ft-tal csökkentette az energiaköltséget.

Reméljük, hogy a jövőben a fent bemutatott projekteket számos további követi majd az önkormányzati és vállalati szektorban egyaránt, hiszen mindannyiunk közös érdeke, hogy egy fenntartható, környezettudatos világban éljünk, mérsékeljük az energiafogyasztásunkat és a fosszilis energiaforrások felhasználását. Így tudjuk csak megóvni Földünket saját magunk, gyermekeink és unokáink számára.

További információ: www.duihk.hu/eurem
kottmayer@ahkungarn.hu

TAKSONYBAN MEGVALÓSULT ENERGETIKAI PROJEKTEK		
PROJEKTHELYSZÍN	INTÉZKEDÉSEK	ELÉRT EREDMÉNY
POLGÁRMESTERI HIVATAL	<ul style="list-style-type: none"> fűtőkorszerűsítés világításkorszerűsítés 	<ul style="list-style-type: none"> 62%-os csökkenés az épület villamosenergia-felhasználásában
ORVOSI RENDELŐ	<ul style="list-style-type: none"> hőszigetelés nyílászárócseré fűtőkorszerűsítés 	<ul style="list-style-type: none"> 50%-os csökkenés a villamosenergia-felhasználásban 44%-os csökkenés a földgázfelhasználásban
MŰVELŐDÉSI HÁZ ÉS KÖNYVTÁR	<ul style="list-style-type: none"> hőszigetelés nyílászárócseré megújuló energia [napelemes rendszer] 	<ul style="list-style-type: none"> 39%-os csökkenés a villamosenergia-felhasználásban 49%-os csökkenés a földgázfelhasználásban

Fűtéskorszerűsítés az FGSZ Zrt. gázátadó állomásain

Szerzők: Wagner Csaba / energetikai szakértő, FGSZ Földgázszállító Zrt., Lengyel Bálint / projektfelelős, Német-Magyar Tudásközpont Kft.

Magyarországon 2020-ban indult a nemzetközi Young Energy Europe projekt 3. Junior Energiagazda képzése a Német-Magyar Ipari és Kereskedelmi Kamara Tudásközpontjának szervezésében. A német Környezetvédelmi Minisztérium által támogatott projekt elsődleges célja, hogy a vállalati klímavédelem és az erőforrás-hatékonyság fontosságára hívja fel a résztvevők figyelmét, így biztosítva az energiaköltségek csökkentését.

A képzésen 13 vállalat 39 fiatal szakembere vesz részt. A 2-5 fős csoportok feladata egy energiahatékonysági projekt kidolgozása saját vállalatuk számára. A leendő Junior Energiagazdák az elméleti interaktív workshopokat követően fogyasztási adatokat mérnek, össze-sítenek, projektcélokat tűznek ki, valamint feletteseikkel a projektek megvalósításáról egyeztetnek. Az idei képzés során a következő témakörökből választhattak: világítástechnika, sűrített levegő, munkatársak érzékenyítése, vállalati mobilitás.

A FGSZ Földgázszállító Zrt. négy munkatársával képviselteti magát a Junior Energiagazda képzésen. A vállalat fő feladata a Magyarország területét behálózó közel 6000 km hosszúságú nagynyomású földgázszállító vezetékrendszer üzemeltetése. A gázszolgáltató társaságok, erőművek és a nagyipari fogyasztók országosan 400 db gázátadó állomáson keresztül kapják a szükséges mennyiségű és minőségű földgázt. Ezek jellemzően a távvezetési hálózatnál alacsonyabb nyomású rendszerek, ezért a gázátadó állomáson a földgáz nyomását megfelelő szintre le kell csökkenteni. A nyomáscsökkentés során a gáz hőmérséklete is csökken, amelyet fűtéssel kompenzálni kell a fogyasztói rendszer és a műszaki berendezések védelme érdekében. A fűtést gáztüze-

lésű kazánok szolgáltatják, a fogyasztók felé kiadott gáz hőmérséklete alapján szabályozva a bevitt hőteljesítményt.

A csapat energiahatékonysági projektje a vállalat egyik jelentős energiafelhasználású gázátadó állomásának, a Veszprém I. állomás fűtésrendszerének a korszerűsítésére irányul. A vizsgálat alapján megállapítható, hogy a jelenlegi fűtésrendszer nem képes a kimenő gáz hőmérséklet pontos szabályzására, ezért gyakran a gáz túlfűtése válik szükségessé a fogyasztói rendszer védelme érdekében. A fiatal szakemberek számításai alapján jelentős hatékonyságnövekedés lenne elérhető korszerű vezérlés beépítésével, amellyel a mindenkori hőigények sokkal precízebb követése lehetséges, ezáltal nem csak a túlfűtés miatti veszteség, hanem a szivattyúk villamosenergia-felhasználása is jelentősen csökkenthető. Ezen felül további megtakarítás realizálható a fűtésrendszer átfogó felújításával, korszerű kondenzációs kazánok beépítésével, amely külön opcióként kerül megvizsgálásra.

A Junior Energiagazdák további célja, hogy a vállalat jelenleg is futó gázátadó rekonstrukciós projektjében – melynek elsődleges célja az ellátásbiztonság növelése – nagyobb érvényt tudjanak szerezni az energiahatékonysági szempontoknak is, és ezáltal a fenti intézkedé-

seket a későbbiekben kiterjesszék az FGSZ Zrt. további állomásaira.

Azok számára pedig, akik elvégezték a Junior Energiagazda képzést, vagy rendelkeznek már szakirányú végzettséggel, tapasztalattal, tudásuk mélyítésére lehetőséget biztosít az EUREM Energiagazdász képzés, amelyet 2011 óta kizárólag magyarországi licenccel szervez a Német-Magyar Ipari és Kereskedelmi Kamara Tudásközpontja. Ez egy olyan nemzetközi projekt és hálózat, amelyben több mint 30 ország vesz részt és összesen világszerte immár 5.500 végzett résztvevőt számlál. A képzés a vállalati energiamedzszment teljes vertikumát felfedli, így egyedülállóan komplex képet ad a résztvevőknek valamennyi technológiáról, területről, amely az energiafogyasztást érinti az épületenergetikától egészen a megújulóig, összesen 21 témakörben.

A gyakorlatorientált workshopokat követően egyéni energiahatékonysági projektet dolgoznak ki a résztvevők saját vállalatukra szabottan, melynek köszönhetően akár azonnali, milliós nagyságrendű megtakarítást érhetnek el. A hazai Energiagazdászok átlagos megtakarítása a 2011-2019 közötti időszakban csaknem 17 millió forint volt éves szinten egy főre vetítve. A projektek megvalósításának aránya pedig elérte a 75%-ot.

Fotó: © FGSZ Zrt.

Fotó: © FGSZ Zrt.

Túllövés napja: 2020. augusztus 22.

Szerző: Györki-Vincze Katinka / KÖVET Egyesület

2020-ban a túllövés, azaz az emberi túlfogyasztás napja **augusztus 22-re** esik. Ez az a nap, amikor az emberiség igénye az elérhető természeti erőforrásokra meghaladja a Földünk által újratermelni képes készletet. Ez a dátum 2019-ben július 29. volt, tehát a COVID-19 világjárvány több mint 3 héttel „segített” kitolni ezt. A gazdasági rendszerek újraindítása egyedülálló lehetőséget kínál az országoknak, hogy egy élhetőbb jövőt teremtsünk.

A túllövés napját a **Global Footprint Network** (GFN) nevű nemzetközi kutató szervezet számolja ki évről évre, összehasonlítva a Föld adott évre vonatkozó biokapacitását az emberiség ökológiai lábnyomával. A 2020-as év a koronavírus-járványból adódóan más, mint az előzőek voltak, ezért a GFN szakértők a legmegbízhatóbb adatokkal és a legésszerűbb feltételezésekkel elemezték a kialakult helyzetet.

A kutatócsoport ezek alapján **9,3%-os globális ökológiai lábnyom-csökkenést** határozott meg az előző év azonos időszakához képest. Ennek fő okai a karbonlábnyom 14,5%-os, illetve az erdők kitermelésének 8,4%-os csökkenése voltak 2019-hez képest. A világjárvány jelentős hatással volt az élelmiszerláncra is, ami egyrészt növelte a hulladék mennyiségét, másrészt tovább rontotta az alultáplált, alacsony jövedelmű népesség helyzetét. Mindezek alapján a GFN szakértői azt a következtetést vonták le, hogy az emberiség élelmiszerlábnyoma nem változott.

A **#Move the Date** kampány olyan megoldásokat javasol, amellyel a túllövés napja későbbre tolnak. Fő területek: városok, energia, élelmiszer, népesség és bolygó. Néhány példa, amivel segíthetünk:

- ha karbonlábnyomunkat 50%-kal csökkentenénk, 93 nappal nyernénk;
- ha az élelmiszer-hulladék mennyiségét globálisan 50%-kal csökkentjük, az 13 nappal tolná ki a túllövés napját;
- ha autós közlekedésünket 50%-kal csökkentjük, és ennek egyharmadát közösségi közlekedéssel, a fennmaradó részét pedig gyalog és kerékpárral oldjuk meg, az újabb 13 nappal tolná ki ezt a dátumot;
- ha húsfogyasztásunkat 50%-kal mérsékelnénk, és ezt növényi élelmiszerekkel pótolnánk, az további 17 nappal tolná ki a napot.

Ha minden évben 5 nappal ki tudnánk tolni ezt a dátumot, 2050-re elérhetnénk, hogy az emberiség kevesebb, mint egy Föld erőforrá-

sait használja fel évente. A globális túllövés az 1970-es években kezdődött. Az azóta eltelt időben 18 Föld-évnak megfelelő „adósságot” halmoztunk fel. Más szavakkal, ha feltételezzük, hogy a folyamat visszafordítható, 18 évbe telne, amíg bolygónk regenerálna a természeti erőforrások túlhasználásából. A GFN honlapján fellelhető megoldások azt tükrözik, hogy igenis élhetünk egy Föld erőforrásából.

Magyarországon a túllövés napja 2020-ban június 14-ére esett.

A GFN honlapján mindenki saját maga is kiszámolhatja az általa hagyott lábnyomot. A kalkulátor itt érhető el: www.footprintcalculator.org

Megoldások a túllövés napjának kitolására: movethedate.overshootday.org

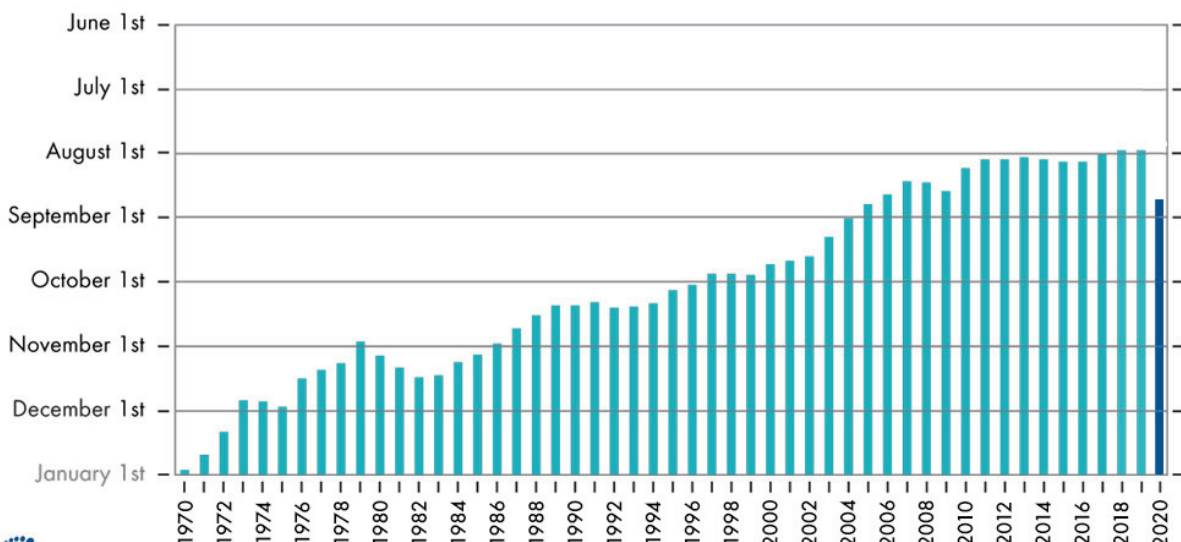

1 Earth

Earth Overshoot Day 1970 - 2020

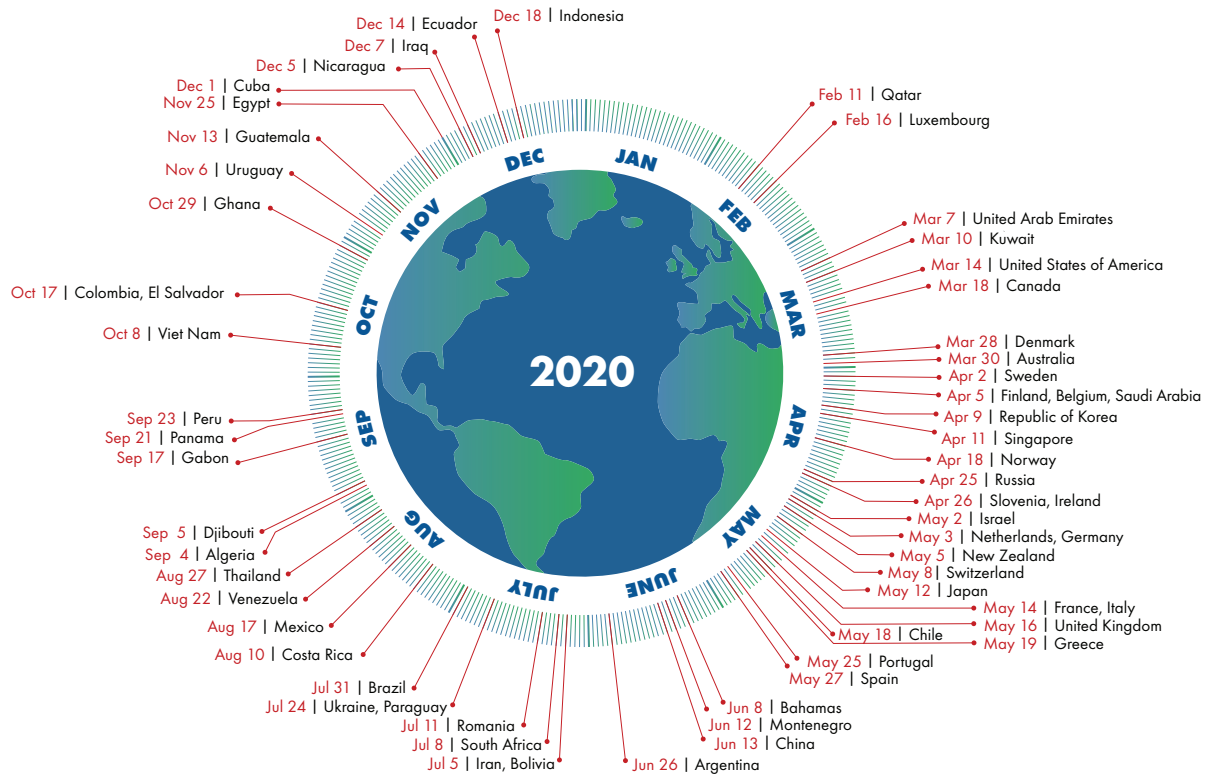
1.6 Earths

Country Overshoot Days 2020

When would Earth Overshoot Day land if the world's population lived like...

Source: Global Footprint Network National Footprint and Biocapacity Accounts 2019

Új KÖVET-tag E.ON Hungária Zrt.

Miért csatlakoztunk?

- A fenntarthatóság az E.ON nemzetközi és hazai csoportjának egyaránt stratégiai alapja, olyan érték, mely minden egyes cselekedetünket inspirálja.
- A működésünket alapvetően az határozza meg, hogy fenntartható módon, fenntartható termékeket és szolgáltatásokat ajánljunk az ügyfeleknek. A zöld energiától kezdve az elektromos autózáson át az okosotthonokig minden arról szól, hogy ügyfeleinket segítsük egy zöldebb, kisebb környezeti terhelésű életmód és egy magasabb energiahatékonyságú és energiamegtakarítással járó működés irányába.
- Vállalatscsoportunk a fenntarthatósági stratégia keretében tervezett és megvalósított valamennyi tevékenységét és cselekedetét nemzetközi szinten összefoglalva, évente közzéteszi Fenntarthatósági jelentés formájában.
- A hulladék szelektív gyűjtése, a károsanyag-kibocsátásaink mérséklése, a racionális elektromosenergia-használat és a megújuló energia használata, a víztakarékos berendezések üzembe helyezése és az energetikai szempontú épületkorszerűsítés, a takarékos anyagfelhasználás mind hozzájárul a környezeti terhek csökkentéséhez. Az új létesítményeinket, hálózatainkat úgy alakítjuk ki, hogy azok természetre gyakorolt hatása minimális legyen és esztétikailag is illeszkedjenek a tájba.
- Számos olyan programot és kezdeményezést indítottunk, amely a fenntarthatóságot és a zöld életmódot segíti, helyezi fókuszba. Ide tartozik a fenntartható kezdeményezéseket díjazó E.ON Energy Globe Award, ilyenek az edukációs programjaink, illetve ide tartozik a Blinkcity-vel való elektromos közlekedést segítő együttműködésünk is.
- Hisszük, hogy a KÖVET Egyesületen keresztül megismert jó példákkal, módszerekkel, valamint ehhez az értékközösséghez való csatlakozással mi is hozzájárulhatunk a biztosabb, fenntarthatóbb jövőhöz.

Málovics György: Ökológiai közgazdaságtan, átalakulás, társadalmi részvétel

A projektjellegű részvétel és a részvételi akciókutatás szerepe a fenntarthatósági transzformációkban

A könyvismertetőt írta: dr. habil. Szigeti Cecília / Széchenyi István Egyetem, Regionális- és Gazdaságtudományi Doktori Iskola

Az ökológia gazdaságtani megközelítésének kiváló szakértője a három nagy fejezetből álló monográfia szerzője. A könyv magas színvonalú, értékes szakmai munka, amely világos szerkezete és áttekintő jellege miatt a szakirányú egyetemi képzések fontos segédanyaga lehet.

Az első fejezetben az ökológiai gazdaságtan főbb területei, kapcsolódási pontjai, eredményei kerülnek bemutatásra. A szerző komoly szakirodalmi háttérrel azt bizonyítja, hogy a gazdaság jelenlegi viszonyainak, mérési eszközeinek, intézményeinek nem elegendő a megreformálása, hanem ennek teljes lecserélésére lenne szükség. Irigylésre méltó magabiztossággal mutatja be az egymást kiegészítő vagy ellentétes irányba mutató elméletek hatását.

A könyv második fejezetében a szerző bemutatja a „jó minőségű” deliberatív részvétel kritériumait, és négy olyan részvételi döntéshozatali technikát, amelyek standardizált módszertannal rendelkeznek, és úgy alakították ki őket, hogy a társadalmi részvétel potenciális hátrányait minimalizálják, az attól elvárt előnyök érvényesülését pedig biztosítsák. Ennek a fejezetnek a felépítését kifejezetten jónak tartom. Az egyes részvételi módszerekhez példákat mutat be a szerző, ábrákon, folyamatábrákon szemlélteti az egyes lépések sorrendjét és kapcsolatát. A fejezet végén a főbb jellemzőket egy egész oldalas táblázatban foglalja össze, ezzel is segítve az egyébként szintén nagyon sok információt tartalmazó fejezet áttekintését. A téma biztosan újdonság az olvasók nagy többsége számára. Az olvasás során valószínűleg sokakban megfogalmazódik az az érzés: túl szép, hogy igaz legyen.

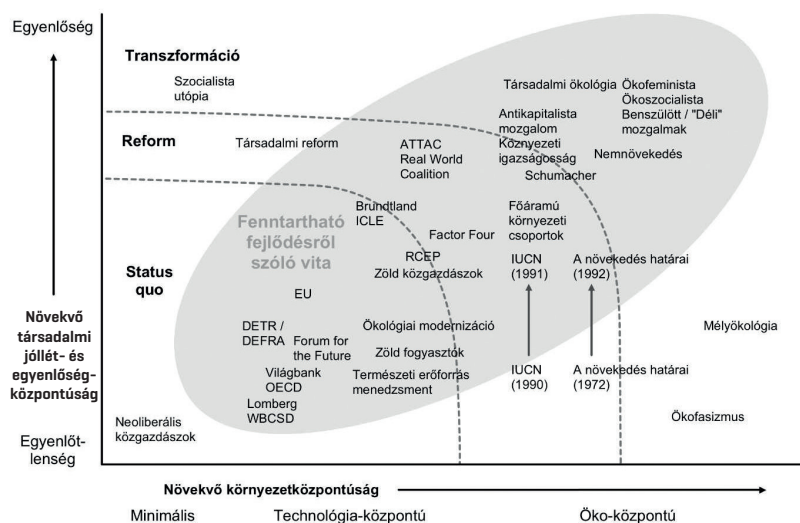
A harmadik rész erre a kimondatlan kérdésre válaszol: egyik témája a projektjellegű deliberatív részvételi technikák korlátainak bemutatása abból a szempontból, hogy mely társadalmi csoportok számára biztosítanak ténylegesen érdemi lehetőséget a társadalmi döntések befolyásolására. Vagyis ez a fejezet reflektál a deliberatív részvételi technikákra, hogy ezek mennyire képesek elősegíteni a

transzformatív szemlélet megjelenését a helyi fejlesztési folyamatokban, illetve milyen korlátok vannak ennek kapcsán. A fejezet végén megoldási lehetőségként szerepel a részvételi akciókutatás (RAK) bemutatása, amely kifejezetten a transzformatív változások érdekében folyó részvételi és kutatási folyamat, és mint ilyen, potenciálisan válaszokat kínálhat a projektjellegű részvételi technikáknál ismertetett korlátok meghaladására. A szerző a harmadik részben is példákon keresztül szemlélteti a részvételi akciókutatás jellemzőit. Nagyra értékelem azt a kutatói habitust, hogy az általa preferált elmélettel szemben is kritikus marad és más megoldások előnyeit is felismeri. A könyv, ha értő olvasókra talál, jelentős fejlődést, szemléletváltást hozhat az erre nyi-

tott egyetemi hallgatók és oktatók között, de hasznos olvasmány lehetne politikusok és a társadalmi folyamatok iránt érdeklődő állampolgárok számára is. Gratulálok a szerzőnek a monográfiához, és mindannyiunk érdekében remélem, hogy az általa leírtak széles körben hasznosulnak majd.

A könyv a JatePress Kiadó gondozásában jelent meg 2020-ban Szegeden. A kötet, a Szegedi Tudományegyetem honlapjáról a Gazdaságtudományi Kar Kutatóközpontjának publikációi közül ingyenesen letölthető:

<http://eco.u-szeged.hu/kutatas-tudomany/tudomanyos-kozlemlenyek/gazdasagtudomanyi-kar-kutatozkozpont/gazdasagtudomanyi-kar-kutatozkozpont>

*Az ábrán szereplő rövidítések jelentése: ATTAC – Association for the Taxation of financial Transactions and Aid to Citizens; DETR/DEFRA – Department of Environment, Transport and the Regions / Department for Environment, Food and Rural Affairs; ICLEI – Local Governments for Sustainability; IUCN – International Union for Conservation of Nature; OECD – Organisation for Economic Co-operation and Development; RCEP – Regional Comprehensive Economic Partnership; WBCSD – World Business Council for Sustainable Development. Forrás: Hopwood és mtsai (2005), Dombi-Málovics (2015)

Változik az éghajlat. Alkalmazkodjunk együtt! • Lokális alkalmazkodás – globális éghajlatváltozáshoz. • Kooperatív megoldások városok és vállalatok helyi klímaadaptációjáért.

Szeptemberben indul a második magyar koordinálású projekt a LIFE Éghajlat-politika alprogram keretében

Az éghajlatváltozás elkerülhetetlen hatásaihoz való alkalmazkodás, valamint a hatások csökkentése érdekében szükséges a cselekvési lehetőségek feltérképezése és a konkrét együttműködések révén mintaértékű lépések megtétele a városok és az ipari övezetek között. A LIFE-CLIMCOOP projekt általános célja olyan köz- és magánszféra közötti partnerség, városi és vállalati együttműködés fejlesztése, tesztelése és terjesztése, amelynek során az érdekelt felek kollektíven lépnek fel a helyi éghajlati kockázatok csökkentése érdekében, valamint lépéseket tesznek a sérülékeny városi és vállalati területek közös klímaalkalmazkodásának erősítése céljából a régióban, Magyarországon és Kelet-Európa hasonló társadalmi-gazdasági adottságú területein.

A projekt során a fenti együttműködés Kazincbarcika város és a BorsodChem Zrt. között jön létre, az együttműködést támogató konzorciumi partnerekkel kiegészülve, melyek a következők: Miskolci Egyetem Kémiai Intézet, MBFSZ Nemzeti Alkalmazkodási Központ Főosztály, KÖVET Egyesület a Fenntartható Gazdaságért, valamint GeoGold Kárpátia Kft. A projekt koordináló kedvezményezettje a Miskolci Egyetem. A projekt keretében elkészül Kazincbarcika és a BorsodChem Zrt. közös alkalmazkodási klímastratégiája, amely éghajlatváltozási sérülékenységvizsgálaton alapul. Létrejön egy módszertani útmutató, valamint egy online alkalmazkodási jógyakorlat-gyűjtemény, amelyek a közös alkalmazkodási klímastratégiák

kidolgozását segítik majd elő más önkormányzatok és ipari vállalatok számára hazánkban és az EU területén.

Kazincbarcika és a BorsodChem Zrt. együttműködési mechanizmusokat dolgoz ki és működtet az éghajlatváltozással kapcsolatos intézkedések előmozdítására. Az éghajlatváltozási platformot koordináló szervként hozzák létre, a klímatudatosság és a tudásbázis növelése érdekében jövőkutató csoportot [Future Research Group] alakítanak, valamint egy egyedülálló klímaalapot fognak indítani a helyi kis léptékű olcsó adaptációs intézkedések támogatására.

A kis léptékű természet alapú adaptációs intézkedések megvalósítása érinti az esővíz-gazdálkodást, a városi zöldfelületek bővítését, zöldtetők létesítését, a korábbi ipari területek többfunkciós alkalmazkodási eszközökké alakítását, ökológiai folyosók létrehozását, valamint a városi öntözési terv klímaszempontú frissítését.

A projekt keretében kifejlesztenek és letesztenek majd intelligens alkalmazkodási eszközöket az alkalmazkodóképesség és a lakosság tudásbázisának növelése érdekében, elkészül a város és a BorsodChem közös hőségriadó terve.

A különböző származású szürkevizek [ipari szennyvíz, települési csapadékvíz, kezelt települési szennyvíz] újrafelhasználására, a BorsodChem Zrt. vízfelhasználásának optimalizálására kifejlesztésre kerül egy proto-

típus, amely a projektidőszak során kipróbált megoldások nagy léptékű alkalmazásával hosszú távon elősegíti a Sajóból ipari célokra történő vízkivétel csökkentését is.

Felhasználásra kerül a létrejött vízgazdálkodási modell, alkalmazkodási együttműködési gyakorlat a projekt eredményeinek megismétlésére [hazánkban és az EU-ban], elősegítve ezáltal további köz-, és magánszféra közötti partnerség kialakulását, létrejöttét.

A projekt a végrehajtási tevékenységek mellett széleskörű oktatási, tudásátadási, valamint a projekt eredményeit széles körben ismertető kommunikációs és tájékoztató tevékenységekkel is kiegészül. A projekteredmények előrehaladását, valamint a környezeti, társadalmi és gazdasági hatások nyomon követését széleskörű monitoringtevékenység biztosítja majd a projekt során és az utánkövetési időszakban is.

A KÖVET Egyesület a LIFE CLIMCOOP projekt során, mint együttműködő partner a szakmai munkában vállalt szerepet, valamint a projekt folyamatának és eredményeinek kommunikációjában, terjesztésében, a követő partnervállalatok bevonásában.

Várjuk követők csatlakozását!

Olyan települések és vállalatok jelentkezését várjuk, akik tanulmányoznák és megvalósítanák a projekt módszerét, tapasztalatait a klímaadaptáció területén.

Projektazonosító: LIFE19 CCA/HU/001320 – LIFE-CLIMCOOP

Projekt címe: VÁROSOK ÉS HELYI VÁLLALATOK EGYÜTTMŰKÖDÉSE A KLÍMAADAPTÁCIÓÉRT

Teljes költségvetése: 2.949.660€, amelyből 1.611.910€ közvetlen EU támogatás

Tervezett időtartama: 2020. szeptember 1. – 2024. augusztus 31. [4 év]

A projekt az Európai Unió LIFE programjának támogatásával valósul meg. A projekt támogatja a hazai klímapolitikai stratégiai dokumentumok [NÉS-2, ÉCsT, NEKT, Nemzeti Tiszta Fejlődési Stratégia] alkalmazkodási céljainak elérését, valamint hozzájárul számos Európai Unió stratégiai célkitűzés teljesítéséhez is, mint az Európai Unió Alkalmazkodási Stratégiája, az Európai Polgármesterek Klíma- és Energiaügyi Szövetségének célkitűzései, EU Biodiverzitás Stratégia 2020-ig, EU Fenntartható Fejlődés Stratégia, EU Víz Keretirányelv.

fenntartható gazdaság

követ

KÖVET tagvállalatok (2020. szeptember)

ALPIQ

elmű·émász
Part of innogy

BÜNGE

BUCHL
HUNGARIA

Continental
CONTITECH

DENSO

ECO-Invest

EGROKORR
PÉSTÉKI PARI ZRT

envi|cent
Környezetvédelmi Tanácsadó Iroda
FELELŐSÉG • FEJLESZÉS • FELZÁRKÓZÁS

e-on

ec european cert
Quality & Production Certifications

FÓTÁV BUDAPESTI TÁVHŐSZOLGÁLTATÓ ZRT
BVK HÖLDTARTÓ TAGJA

HiPP

HungaroControl
Magyar Légiforgalmi Szolgálat

MagNet
Magyar Községi Bank

OSTORHÁZI LÁSZLÓ E.V.

PERSONAL BEST
Let's get healthy now!

RICHTER GEDEON

SALT COMMUNICATIONS
Building THE EXPERIENCE IS BEST

SGS

SIEMENS

SoyPrint™

WESSLING
Életünk minősége

Ki lesz a KÖVETkező?

KÖVET Egyesület a Fenntartható Gazdaságért
H-1062 Budapest, Aradi u. 63. | +36-20-246-9541 | info@kovet.hu
www.kovet.hu | Facebook/kovetegyesulet

fenntartható gazdaság
követ

